

HistGlob

WORKING PAPER

GERMUSKA PÁL

A technokraták és a magyarországi technológiapolitika

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elődszervezetei és a bizottság első évtizede, 1951–1971

2023

HistGlob

WORKING PAPER

Az MTA-SZTE-ELTE Globalizációtörténeti Kutatócsoport kiadványa

Szerkesztők: Kalmár Melinda, Simonkay Márton és Tomka Béla

HU ISSN 2732-172X

Kiadó: SZTE Jelenkortörténeti Tanszék

H-6722 Szeged, Egyetem utca 2.

jelenkor.bibl.u-szeged.hu

E-mail: toriroda@hist.u-szeged.hu

Telefon: +36 62 544 464

Felelős kiadó: Tomka Béla

A forrás megadásával idézhető, másolható és terjeszthető.

A kiadvány javasolt idézési módja:

Germuska Pál: *A technokraták és a magyarországi technológiapolitika. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elődszervezetei és a bizottság első évtizede, 1951-1971.* (HistGlob Working Paper, 11.) Szeged: MTA-SZTE-ELTE Globalizációtörténeti Kutatócsoport, 2023.

globtort.bibl.u-szeged.hu

MTA-SZTE-ELTE
HISTORY OF GLOBALIZATION
RESEARCH GROUP

GERMUSKA PÁL

A technokraták és a magyarországi technológiapolitika

Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elődszervezetei és a bizottság első évtizede, 1951–1971

Összefoglaló

A tanulmány a háború utáni magyarországi technológia- és tudománypolitika alakulását vizsgálja a műszaki fejlesztés intézményesülésén keresztül. Az 1950-es évek elején Magyarországon is a szovjet mintát mechanikusan másolva alakították át az akadémiai és egyetemi szférát, valamint a kutatás-fejlesztést. A voluntarista gazdaságpolitika hátrányai az évtized közepére nyilvánvalóvá váltak, a legfelsőbb politikai vezetés is felismerte, hogy a műszaki fejlesztés és az innováció felkarolása nélkül nem lesz gazdasági növekedés. Ekkor ismét a szovjet mintát vették alapul, de az adaptáció során egy kevésbé bürokratikus, a mérnöktársadalom széles rétegeit aktivizáló intézmény született az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) 1961-es felállításával. A technokratáknak egy alapvetően értelmiségellenes közegben sikerült elérniük, hogy a bizottságon keresztül beleszólást kapjanak a fejlesztési irányok meghatározásába, a technológiatranszfer legfontosabb kérdéseibe. A tanulmány a párt- és kormányzati szervek, illetve az OMFB eddig nem kutatott iratainak felhasználásával mutat be két paradigmátikus változást: egyfelől annak felismerését, hogy még a parancsgazdaságban sem tudja a tervezőapparátus hatékonyan irányítani a tudományos kutatást és műszaki fejlesztést, ezért be kell vonni a koordinációba ennek a szférának a szereplőit. Másfelől annak belátását, hogy Magyarország kis országgént nem másolhatja a Szovjetuniót, és a kutatás-fejlesztés sem végezhető autark módon, helyette nyitásra, nemzetközi együttműködésre, licencek beszerzésére van szükség.

Kulcsszavak

Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, technológia- és tudománypolitika, technokraták, technológiatranszfer

Bevezetés

„Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság [OMFB] létrehozása érezhető hiányt pótol. Korábban az Akadémiára is nehezedett annak az igénynek a súlya, hogy a termelés számára és a műszaki fejlesztés előmozdítására közvetlenül szolgáltatassuk azokat a tudományos eredményeket, amelyek az ipar korszerű fejlesztésében nélkülözhetetlenek. [...] Az OMFB megszervezésével tisztázottabbá váltak feladataink. Természetesen mit sem csökkent az a kötelességünk és a tudományos fejlődést is szolgáló ösztönzésünk, – hogy a társadalmi szükséglet és a termelés igényei vezéreljék tudományos tevékenységünket, s ezek kielégítésére törekedve tervezzük a kutatásokat és kutatási eredményeink gyakorlati felhasználását is szorgalmazzuk. Az alkalmazásra való előkészítés és a felhasználás szervezőmunkája az, ami az OMFB feladata lett, s ez tisztázottabbá tette, és könnyítette az Akadémia helyzetét. De hozzátehetjük: az Akadémia korábbi munkája, s jelenleg is bizottságaink és intézeteink javaslatai és kezdeményezései nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság bizonyos kezdeti sikerrel láthatott hozzá egy-egy műszaki fejlesztési probléma megoldásához” – nyugtázta az OMFB első két évének eredményeit Erdei Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) főtitkára a tudós társaság 1963. évi közgyűlésén.¹

Sok szempontból érthető Erdei megkönnyebbülése, hiszen nagy felelősséggel járó feladatoktól szabadulhatott meg az MTA. Ugyanakkor az OMFB-vel a magyar bürokráciában felettébb szokatlan intézmény jött létre, amely a műszaki értelmiség széles rétegeit vont be valamilyen mértékig az állami döntéshozatalba. Kalmár Melinda 2014-es könyvében az 1960-as évek eleji „általános szekularizáció”, azaz az állami működés megerősítésének részeként értelmezi az OMFB létrehozását. A tudományos kutatások irányítását – az 1957-ben létrehozott – Tudományos és Felsőoktatási Tanács, az MTA és az OMFB kapta feladatul, hogy a stratégiai ágazatokra koncentrálják az erőforrásokat. Kalmár hangsúlyozza, hogy a magyar

¹ Erdei Ferenc: Az Elnökség beszámolója. (A Magyar Tudományos Akadémia 1963. évi CXIX. nagygyűlése és CXXIII. közgyűlése) *Magyar Tudomány*, 8. évf. (új folyam, 1963), 5. sz. 305.

(párt)vezetés ezzel mind erőteljesebben involválta, bevonta a gazdasági és tudományos élet szereplőit a hatalomgyakorlásba.² A lépés beleilleszkedett egy, a szocialista rendszer egészét átfogó intézkedéssorozatba, amellyel Nyikita Szergejevics Hruscsov az 1950-es évek közepétől racionalizálta a Szovjetunió működését, és nyomában a kelet-közép-európai szatellitállamok is igyekeztek hatékonyabban reagálni a technológiai változásokra.³

Bódy Zsombor is arra világít rá a bizottság kapcsán, hogy a kádári vezetés és a technokrácia „egymásra talált”: intézményesítették a technokrácia szerepét, és a hatalom jelentős önállósággal ruházta fel ezt a csoportot. „Az OMFB ennek révén a legfelsőbb vezetés jóváhagyásával, de lényegében a technokraták kezdeményezéseit követve a technológiai transzfer magyarországi kapujává válhatott. Feladata a Nyugattól való technológiai függés körülményei között a szakszerűség által vezérelt fejlődés biztosítása volt” – érvel Bódy.⁴ Kiemeli továbbá, hogy az 1960-es évek elejétől a technokrata csoportok bizonyos értelemben átvették a kezdeményezést a politikától – az ő modernitásvízióik határozták meg a gazdaságfejlesztés irányait, és ilyen módon a szocialista rendszer hétköznapjait is.⁵ Peter S. Biegelbauer *130 Years of Catching Up With the West* című könyvében, amely az ipari forradalomtól mutatja be Magyarország tudomány- és technológiapolitikáját, ugyancsak a radikális elmozdulást emeli ki az 1960-as évek reformjai kapcsán. Biegelbauer szerint a magyar vezetés észak-amerikai példák alapján hajtotta végre a tudományos és technológiai szektor átszervezését, amivel egy évtizeddel korábban áttért a „demand pull” paradigma

² Kalmár Melinda: *Történelmi galaxisok vonzásában. Magyarország és a szovjetrendszer 1945–1990.* Budapest: Osiris, 2014. 206., 296–297.

³ Lásd részletesen Kalmár: *Történelmi galaxisok vonzásában*, 81–142.

⁴ Bódy Zsombor: Technokrata transznacionálé az 1960-as években és a keleti blokk önállósága a globalizáció szempontjából. *Korall*, 22. évf. (2021), 85. sz. 132. <https://doi.org/10.52656/korall.2021.03.006> A technokraták szerepvállalását és összetartását egy vállalati példán keresztül bemutatva lásd: Bódy Zsombor: *Családi vállalkozás – nagyipari vállalat – szocialista technokrácia. Az Uhri Testvérek / Ikarus Karosszéria és Járműgyár gazdaság-, társadalom- és kultúrtörténete.* MTA doktori értekezés, Budapest, 2019.

⁵ Bódy: Technokrata transznacionálé, 133.

alkalmazására, mint Nagy-Britannia.⁶ Amint az alábbiakban látni fogjuk, levéltári dokumentumokkal nem támasztható alá Biegelbauer utóbbi állítása, ám természetesen nem zárható ki, hogy a magyar technokraták nyugati szakirodalmat olvasva merítettek ötleteket – akár az Amerikai Egyesült Államokból. (Pártállami körülmények között persze kevésbé életszerű, hogy a pártvezetésnek szóló előterjesztésekben nyugati példákra hivatkozzanak.) Biegelbauernek mindenesetre annyi igazsága lehet, hogy a hazai technokraták többek között a magyar (ipari) termékek piaci versenyhátrányait érzékelve szorgalmazták vagy inkább követelték az innováció és a kutatás-fejlesztés kiemelt kezelését.

A jelen tanulmány az állampárt és kormányzati szervek korabeli dokumentumainak feldolgozásával arra világít rá, hogy a magyar technológiapolitika evolúciós úton távolodott el a szovjet modelltől, és a megerősödő technokrata csoportok járták ki az intézményi keretek létrehozását. Munkánk egyfelől alátámasztja Kalmár és Bódy érvelését, másfelől kimutatja, hogy a mérnöktársadalom már az 1950-es évek elejétől – egy alapvetően értelmiségellenes közegben – megpróbált nyomást gyakorolni a műszaki helyzetének stabilizálása és a műszaki fejlesztés fontosságának elismertetése érdekében. Az OMFB-t gyakorlatilag negyedik nekifutásra sikerült megszervezni, a műszaki fejlesztés nemzeti szintű koordinációjának működési modellje lépésről lépésre formálódott. A magyarországi tudomány- és innovációs politika 1950-60-as évekbeli kibontakozását két paradigmatisztikus változás jellemezte véleményünk szerint. Az egyik annak felismerése, hogy még a parancsgazdaságban sem tudja a tervezőapparátus hatékonyan irányítani a tudományos

⁶ Peter S. Biegelbauer: *130 Years of Catching Up With the West. A comparative perspective on Hungarian industry, science and technology policy-making since industrialization*. London – New York: Routledge, 2000. 11–12. <https://doi.org/10.4324/9781315205298> Biegelbauer definíciója szerint „A »tudomány nyomása« és a »kereslet vonzása« a »csővezeték-modellre« utal, amelyben az innováció az alapkutatástól az alkalmazott kutatáson, a fejlesztésen, a tervezésen és végül a gyártáson át az események láncolatából áll. A »science push« paradigmában az alapkutatás a fejlődésért felelős vezető erő, a »demand pull« paradigmában a piaci kereslet az, amely magával húzza a kutatást.” Biegelbauer: *130 Years of Catching Up With the West*, 221. A „demand pull” paradigma az 1960-as években vált uralkodóvá, amelyet aztán „innovation process”, azaz innovációs folyamat paradigma váltott fel – Magyarországon csak 1989 után.

kutatást és műszaki fejlesztést, ezért be kell vonni a koordinációba ennek a szférának a szereplőit – a tudományos akadémiát, a minisztériumi kutatóintézeteket, az egyetemeket, valamint a civil szervezeteket. A másik paradigmaváltás annak belátása, hogy Magyarország kis országgként nem másolhatja a Szovjetuniót, és a kutatás-fejlesztés sem végezhető autark módon, helyette nyitásra, nemzetközi együttműködésre, licencek beszerzésére van szükség – a szocialista blokkon belül és kívül. Fontos megemlíteni az erős személyi kontinuitásokat a magyar technológiapolitikában. Kiss Árpád 1955-től bábáskodott a tudomány- és innovációpolitika intézményesülésénél, majd megalakulásától egy évtizeden át volt az OMFB vezetője. Elnökhelyettese, Sebestyén János ugyancsak 1955-től tagja volt az elődszervezetnek, majd helyettesként 1988-ig vezette az OMFB-t. Mindkettőjük habitusa, munkamódszere és kapcsolatrendszere sok szempontból meghatározta a bizottság működését, azt, hogy az OMFB miként illeszkedett bele atipikus intézményként a magyar állami bürokrácia struktúrájába. A tanulmány először bemutatja az 1950-es évek első felének kísérletezéseit, a műszaki fejlesztés fontossága körüli korabeli vitákat. Majd ismerteti a technokraták, illetve a párt- és állami apparátusok közötti küzdelmeket, amelyek elvezettek az OMFB felállításához. Végül az 1961-es megalakulástól a gazdasági reform elindításáig tekinti át a bizottság működésének kiterjedését. Tekintettel a szovjet minta fontosságára, külön kitérünk majd az ottani változásokra is.

Műszaki fejlesztés a bürokrácia útvesztőiben

A Szovjetunióban a tudomány- és technológiapolitika irányítása Loren R. Graham szerint három „piramisba” rendeződött, amelyek a következők: a tagköztársasági és egyéb akadémiákat összefogó Szovjetunió Tudományos Akadémiája; a különféle felsőoktatási intézmények és hozzájuk kapcsolódó intézetek; valamint a minisztériumi irányítású (többnyire ipari) kutatóintézetek. A kutatás szövetségi szintű koordinációjáért a Minisztertanács Állami Tervbizottsága (Goszplan) felelt, amely döntött a forráselosztásról is. A Goszplan Tudományos Osztálya ugyanakkor a gyakorlatban nem volt képes átlátni az akadémiai és minisztériumi projektek

sokaságát, ezért különféle tudomány- és kutatásirányítási ügynökségek létrehozásával kísérleteztek az 1930-40-es években.⁷ 1947-ben állították fel az Új Technológiák Népgazdaságba Való Bevezetésének Állami Bizottságát (Gosztyeknyika), majd 1951-ben visszaintegrálták a szervezetet az Állami Tervbizottságba. 1955-ben a Gosztyeknyika ismét kivált a tervbizottság szervezetéből.⁸

A szovjet terminológiában teoretikus tudományos kutató, illetve kísérleti fejlesztő munkákról (akkori közkeletű rövidítésével: NIR, illetve OKR) beszéltek,⁹ de a hangsúly egyértelműen az alapkutatásokra helyeződött. Biegelbauer „*science push*” paradigmaként jellemezte ezt az irányítási modellt, amelyet Magyarországon is bevezettek a szovjet mintát másolva az 1940-50-es évek fordulóján. A Magyar Tudományos Akadémiát is átszervezték és centralizálták, továbbá új kutatóintézeti hálózatot hoztak létre az akadémia égisze alatt az alapkutatások biztosítására. 1949 és 1957 között 70 új kutatóintézet jött létre, ebből 40 minisztériumi alárendeltségben ipari kutatásokkal foglalkozott.¹⁰

Az államosítások utáni átszervezések során a vállalatoknál jelentősen csökkentették a kutatás-fejlesztési kapacitásokat, és iparági kutatóintézetekben koncentrálták a fejlesztőmérnököket. 1950 elején például a lokátorokkal kapcsolatos kutatásokra létrehozták a Távközlési Kutató Intézetet (TKI, majd TÁKI), ahová összegyűjtötték a Standard, a Telefonyár, az Orion, a Remix és

⁷ Loren R. Graham: *Science in Russia and the Soviet Union: A Short History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. 181. 1929-től létezett a mezőgazdasági akadémia, és 1944-ben alapították az orvostudományi akadémiát.

⁸ Paul M. Cocks: *Science Policy: USA/USSR. Volume II: Science Policy in the Soviet Union*. Washington D.C.: National Science Foundation, Directorate for Scientific, Technological and International Affairs. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED199102.pdf> (Utolsó letöltés: 2023. szeptember 8.) 37. Az orosz Wikipédia szerint 1948-ban hozták létre a Gosztyeknyikát, majd 1955 és 1957 között ugyanezen rövidítéssel a Szovjetunió Minisztertanácsának Állami Bizottsága az Új Technológiáért néven működött. Lásd: Государственный комитет Совета Министров СССР по науке и технике — Википедия (wikipedia.org) (Utolsó letöltés: 2023. szeptember 8.)

⁹ Asif Siddiqi: The Rockets' Red Glare: Technology, Conflict, and Terror in the Soviet Union. *Technology and Culture*, vol. 44 (2003), no. 3, 470–501. <https://doi.org/10.1353/tech.2003.0133>

¹⁰ Biegelbauer: *130 Years of Catching Up With the West*, 11., 63., 71.

más vállalatok legjobb mérnökeit.¹¹ A kutatás és a termelés szétválasztása odáig ment, hogy az egycélú tömeggyártásra tervezett, speciális gépparkkal felszerelt, főként betanított munkásokkal dolgozó új hadiüzemekben (mint például Iklad, Felnémet, Téglás) kutató-fejlesztő részleget nem is hoztak létre.¹²

Az MTA és a szaporodó számú minisztériumok azonban nem tudták hatékonyan áttekinteni a folyamatban lévő kutatásokat és fejlesztéseket, ezért további centralizáció mellett döntöttek. 1950–51 fordulóján az Országos Tervhivatal (OT) javasolta – a szovjet Gosztech [sic!] mintájára – egy önálló hivatal felállítását a műszaki fejlesztés ügyeinek nemzeti szintű koordinációjára. A Műszaki Fejlesztési Hivatalt az OT Műszaki Fejlesztési Főosztályából és az Országos Találmányi Hivatalnak a műszaki fejlesztéssel foglalkozó részlegeiből kívánták létrehozni, az OT elnökének felügyelete alatt. A következő feladatok hatékonyabb ellátását várták az új hivataltól:

- a népgazdaság műszaki fejlesztési irányainak és ütemének kidolgozása;
- a népgazdaság távlati műszaki fejlesztési tervének kidolgozása;
- az egyes népgazdasági ágak számára éves műszaki fejlesztési keretszámok kiadása, konkrét célok meghatározása;
- a különböző minisztériumok és kutatóintézetek műszaki fejlesztési célkitűzéseinek összehangolása;
- a belföldi és nemzetközi műszaki tudományos tapasztalatcserék koordinálása;
- gondoskodjon róla, hogy a minisztériumok az új üzemek létesítésénél a legkorszerűbb technikai megoldásokat alkalmazzák.

A hivatalnak szorosan együtt kellett működnie a minisztériumok műszaki fejlesztési főosztályaival, a tudományos akadémiával, a Központi Statisztikai Hivatallal. Továbbá a Műszaki Fejlesztési

¹¹ Komporday Aurél: *A híradástechnikai hadiipari tevékenység fejlődésének története 1980-ig*. Kézirat, 1985. Hadtörténelmi Levéltár Magyar Néphadsereg Különgyűjtemény IV/B-33, 11–12.

¹² Lásd részletesen: Germuska Pál: *A magyar középgépipar: Hadiipar és haditechnikai termelés Magyarországon 1945 és 1980 között*. Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára – Argumentum Kiadó, 2014. 127–190.

Hivatal kellett átvegye a következő műszaki fejlesztéssel foglalkozó állami intézmények elvi irányítását: Országos Találmányi Hivatal, Magyar Szabványügyi Intézet, Ipari Minőségellenőrző Intézet, Mérésügyi Intézet, Műszaki Dokumentációs Központ, Újításokat Kivitelező Vállalat. A Minisztertanács 1951. január 5-i ülésén el is fogadta a javaslatot.¹³

A Műszaki Fejlesztési Hivatal leginkább pályázati kiírásokkal hallatott magáról: a *Gép*, a *Kohászati Lapok* vagy éppen az *Újítók Lapjában* tett közzé pénzdíjas pályázatot különféle új ipari eljárások, újítások kidolgozására. Aztán 1951. decemberben a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetősége (KV) Államgazdasági Osztálya – ismét a Szovjetunió tapasztalataira hivatkozva – a különálló hivatal megszüntetésére tett javaslatot. Indoklásuk szerint a hivatal munkája „az operatív feladatok felé tolódott el, és háttérbe szorultak az új technológia bevezetésének nagy elvi kérdései”. A MDP KV Titkársága 1951. december 19-i határozatában elrendelte a hivatal megszüntetését és főosztályként való beolvasztását az Országos Tervhivatalba.¹⁴

Ilyen szervezeti keretek között azonban, úgy tűnik, nem sikerült biztosítani a technológiai haladás ütemét és a műszaki fejlesztés szempontjainak érvényesülését, mert 1955 augusztusában maga a kormányfő, Hegedüs András tett javaslatot az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács felállítására. Előterjesztésének indoklása szerint „a nehézipar gyors fejlesztésének érdekei megkövetelik a legújabb technikai vívmányok legszélesebb körű alkalmazását, a korszerű gyártási eljárások bevezetését, az üzemben lévő gépek és berendezések modernizálását, a termelés megszervezésének megjavítását”. Az új tanács feladatkörét szűkebbre szabta az augusztus 2-án elfogadott kormányhatározat: javaslatok kidolgozása a kormány számára a népgazdasági műszaki fejlesztésének irányairól; ellenőrizni az új technikai megoldások bevezetéséről hozott

¹³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) XIX-A-83-a 368. sz. Jegyzőkönyv az 1951. évi január 5. napján reggel 9 órakor Rákosi Mátyás, a minisztertanács elnökhelyettesének elnökelete alatt tartott minisztertanácsról.

¹⁴ MNL OL M-KS 276. f. 54/173. ó. e. Jegyzőkönyv a Titkárság 1951. december 19-én d. u. 5 órakor tartott üléséről. 3., 59. Emlékezhetünk: az év folyamán a Szovjetunióban a Gosztyeknyikát beintegrálták a Goszplanba.

kormányhatározatok végrehajtását; segíteni a tudományos és műszaki propaganda fejlesztését. Jól látható, hogy immár nem valami központi állami hivatalban gondolkodtak, hanem egy a tárcaközi koordinációt ellátó tanácsadó jellegű szervezetben. Éppen ezért elnökét és tagjait „kiváló tudósok, műszaki szakemberek és gazdasági vezetők” közül kellett kinevezni. A kormányhatározat azt is külön hangsúlyozta, hogy az Országos Tervhivatal műszaki fejlesztéssel kapcsolatos feladatait nem érinti az új szervezet felállítása. Augusztus 11-én Mekis Józsefet, a Minisztertanács elnökhelyettesét nevezték ki az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács elnökévé. A tanácsot 20–25 fős létszámmal, 15 főnyi apparátussal kívánták megszervezni.¹⁵

Az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács tagjainak tényleges kijelölése során ugyanakkor az államigazgatási és bürokratikus szempontok erősödtek meg az eredeti elképzelésekkel szemben. A MDP Politikai Bizottsága (PB) által 1955. szeptember 24-én jóváhagyott 33 fős névsor felét a különféle ipari tárcákat vezető miniszterek és miniszterhelyettesek tették ki, míg a másik felét akadémikusok (a vegyipar, az építőanyagipar, az energiagazdálkodás és a földtan területéről), három atomfizikus, valamint vállalati vezetők (a MÁV vezérigazgatója, a Ganz Vagongyár főkonstruktorja és a Vasipari Kutatóintézet vezérigazgatója).¹⁶ A kormány végül 1955. október 4-én nevezte ki hivatalosan a tanács tagjait.¹⁷ A testületben ott találjuk a majdani OMFB elnökét (Kiss Árpád – ekkor vegyi- és energiaügyi miniszterként) és elnökhelyettesét (Sebestyén János – ekkor vegyi- és energiaügyi miniszterhelyettesként), valamint a következő évtized legfontosabb gazdasági és tervhivatali vezetőit (ekkor még általában alacsonyabb beosztásokban).

¹⁵ MNL OL XIX-A-83-a B-38/TÜK. Jegyzőkönyv a Minisztertanács 1955. évi augusztus hó 2-án d. e. 9 órakor kezdődő plenáris üléséről. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 4338/VIII.10. sz. határozata az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács megalakításáról. 35., 204–207. Mekis eredeti szakmáját tekintve vasesztergályos volt, de az 1946-os államosítás után vezette a nagymúltú Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaságot, majd 1950-tól a Csepeli Vas- és Fémművet is.

¹⁶ MNL OL M-KS 276. f. 53/249. ó. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1955. szeptember 24-én tartott üléséről. 7., 68–71.

¹⁷ MNL OL XIX-A-83-a B-930/TÜK. Jegyzőkönyv a Minisztertanács 1955. évi október hó 4-én d. e. 10 órakor kezdődő elnökségi üléséről.

A műszaki fejlesztésre irányuló kiemelt politikai figyelmet mutatja, hogy az állampárt évente csak 2-3 alkalommal összeülő Központi Vezetősége 1955. novemberben napirendjére vette az „Ipari termelésünk megjavításának és műszaki színvonala emelésének feladatairól” szóló jelentést. A párt belső nyilvánosságának szóló tájékoztató a dokumentum kapcsán kiemelte: „A Központi Vezetőség ülése aláhúzta, hogy a közeli években mindennek előtt a technika és a gyártási technológia nagyarányú fejlesztésével, a meglévő gépek és termelési berendezések jobb kihasználásával, az anyag- és energia-takarékosság növelésével, a műszaki technológia és a munkafegyelem erősítésével kell az ipari termelés fokozását elérni, [és csak] másodsorban új üzemek építésével.”¹⁸ A kérdés tehát az országos politika szintjére került.

Az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács irányába megfogalmazott kormányzati elvárásokat jól tükrözi a tanács 1956. első negyedévi munkaterve, amelyet a Minisztertanács 1955. decemberben hagyott jóvá. A tanács havonkénti ülésezését tűzték célul, és a magyar ipar legfontosabb fejlesztési irányait emelték ki megvitatásra:

- a vasúti vontatás fejlesztési irányai: a villanyvontatás bevezetése, mozdonytípusok kijelölése és a villamosmozdony-gyártás megszervezése, dízelmozdonyok fejlesztése, dízelmotor-családok kialakításával kapcsolatos feladatok és a motorgyártás megszervezése (január);
- a nyersvas és acélgyártás technológiájának javítása, a szerszám-gépgyártás fejlesztésének új irányai; a műszaki fejlesztés jelenlegi tervezési módszerének módosítása (február);

¹⁸ MNL OL M-KS 276. f. 52/31. ó. e. Jegyzőkönyv az MDP KV 1955. november 9-12. üléséről. 884. E mondatok az 1953 előtti fejlesztéspolitika bírálatát is jelentették, hiszen az I. ötéves terv éppen az új nagylétesítmények építésével kívánta az ország iparosítását megvalósítani. Rákosi Mátyás ugyanakkor hosszasan beszélt arról, hogy az ipar a legfontosabb szektor, Gerő Ernő pedig sokkal inkább az önköltségcsökkentésre, a bürokrácia leépítésére és a termelékenység növelésére helyezte a hangsúlyt. Lásd Kalmár: *Történelmi galaxisok vonzásában*, 624–625.

- a mérnök- és technikusképzés és továbbképzés irányelvei és időszerű teendői; A barnaszén kémiai feldolgozásával kapcsolatos műszaki fejlesztési feladatok (március);
- a gázturbina-kutatás megszervezése; a hazai műtrágya- és karbamidgyártással kapcsolatos műszaki és tudományos feladatok (április).¹⁹

A munkaterv elfogadását követően – vélhetően a Minisztertanács Titkárságán – javaslat készült az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács szervezetére és munkamódszerére. A Titkárság a Tanács plénuma előtt javasolta megvitatni az általános ügyeket, ugyanakkor a szakpolitikai kérdéseket szekciókban, szűkebb körben tartották célszerűnek elemezni. Hangsúlyozták a minisztériumok bevonásának fontosságát, hogy ne azok feje felett intézkedve próbáljanak meg eredményeket elérni. A legfontosabb fejlesztési területek két minisztériumhoz tartoztak: a dízelfejlesztések, a vákuumtechnika (televíziógyártás) és a szerszámgyártás a Kohó- és Gépipari Minisztériumhoz, míg a műanyaggyártás a Vegyipari és Energiaügyi Minisztériumhoz – ezekre kívánták koncentrálni a műszaki fejlesztési erőfeszítéseket. Külön hangsúlyozták, hogy a Tudományos Akadémiával erősíteni kell az együttműködést: „A munkamódszer kialakításánál azt is figyelembe kell venni, hogy vezető elvtársainknak a tudósokkal való kapcsolata nemcsak a Tanács keretében kell, hogy meglegyen, hanem ki kell építeni és rendszeressé kell tenni a vezető tudásokkal való kapcsolatot. Bizonyos kérdések konzultálásába rendszeresen be kell vonni őket, és az elhatározások kialakításánál meg kell hallgatni véleményüket.” A javaslat zárómondataiból ugyanakkor a saját állami apparátus iránti mélységes bizalmatlanság sugárzott: „A műszaki fejlesztésből annyi valósulhat meg, amit a legfelsőbb vezetés kézbentart, vagy úgy, hogy közvetlenül ő intézi, vagy úgy, hogy ellenőrzi.”²⁰

¹⁹ MNL OL XIX-A-83-b 4618/XII.15./1955. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 4618/XII.15./1955. sz. határozata az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács 1956. I-IV. havi munkatervéről. 1955. december 16.

²⁰ MNL OL XIX-A-83-b 4618/955. Javaslat az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács szervezetére, munkamódszerére, és az államigazgatás szerveihez való kapcsolatára. 1955. december 17.

A Bódy Zsombor által körülhatárolt technokrata csoportok tehát már a Rákosi-érában is érték el eredményeket: az MTA és a kutatói elit közvetlen beleszólási lehetőséget kapott a fejlesztési irányok meghatározásába. Hegedüs András miniszterelnök még az – egyébként formális szerepre kárhoztatott – Országgyűlésnek szóló 1956 nyári beszámolójában is külön kitért az 1955. novemberi párthatározatra és a műszaki fejlesztés kérdéseire. 1956. július 30-i felszólalásában Hegedüs új érveket is felsorakoztatott, hogy Magyarországnak miért kell kiemelt figyelmet fordítania a műszaki haladásra: „Az ipar vezetése előtt álló feladatok közül egyik legfontosabb a műszaki színvonal emelése. Ennek fontosságát külön aláhúzza az a tény, hogy országunknak, mint ipari nyersanyagokban szegény országnak, adottságai parancsolóan előírják a nyersanyagok és az energia gazdaságos felhasználását, a jóminőségű termékek legkorszerűbb módon történő gyártását. [...] Az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács, amelyre a műszaki fejlesztés megvalósításában fontos szerep hárul, már megkezdte a műszaki fejlesztés legfontosabb kérdéseinek megoldását és segítséget nyújtott a kormánynak egyes olyan nagyfontosságú, hosszú időre szóló program kidolgozásában is, mint a vasúti vontatás korszerűsítése, valamint az ezzel szorosan összefüggő Diesel-motorgyártás korszerűsítése. Nyíltan meg kell azonban mondanunk, hogy többet is tehettünk volna a műszaki fejlesztés érdekében. [...] A kormány úgy látja, hogy a műszaki fejlesztés megjavítása érdekében gyors előrehaladást kell elérni a gazdasági vezetés megjavításában, vállalati és minisztériumi szinten egyaránt. Meg kell változtatni azt a gyakorlatot, hogy a műszaki fejlesztési feladatok elhanyagolásáért nem alkalmaznak olyan felelősségre vonást, mint egyéb tervszámok nem teljesítése esetén. Az ipar gyorsütemű fejlesztése és a műszaki színvonal emelése elsődlegesen az iparban történő beruházások nagyságától és hatékonyságától függ” – érvelt a miniszterelnök.²¹

Hegedüs talán elégedetlen lehetett az Országos Műszaki Fejlesztési Tanács tevékenységével, mert Mekis József

²¹ Az Országgyűlés 28. ülése 1956. évi július 30-án, hétfőn. In: *Az 1953. évi július hó 3-ára összehívott Országgyűlési naplója*. Hiteles kiadás. II. kötet. 28–51. ülés (1956. VII. 30. – 1958. IX. 26.) Budapest: h. n. 1967. 1359–1360.

miniszterelnök-helyettestől Kiss Árpád – addigi vegyipari miniszter – vette át a tanács irányítását 1956. augusztus 1-jével.²² A tanács működéséről igen kevés irat maradt fenn, mint önálló szervezetnek egyetlen doboznyi irata található a levéltárban. Az iratokhoz tartozó iktatókönyv szerint az utolsó titkos ügyiratot október 22-én kézbesítették Kiss Árpád elnöknek. Az elnöki iratok között találunk korszerűsítési javaslatokat (például az államvasutak adminisztrációjának gépesítésére), feltalálók leveleit, diplomáciai jelentéseket (például a koppenhágai magyar nagykövetség beszámolóját a General Motors ottani gyárában tett látogatásról), vagy a tanács különféle (például gépipari) szekcióinak meghívóit.²³ Ugyanakkor a Műszaki Fejlesztési Tanács akadozó működésére utalhat, hogy augusztus végén még mindig nem volt elfogadott II. félévi munkaterve.²⁴

Kiss a tanács elnökeként kapott megbízást a kormánytól 1956. szeptember 5-én, hogy képviselje Magyarországot a dubnai Egyesített Atomkutató Intézet alapszabályát elfogadó nemzetközi értekezletre.²⁵

Egy hónappal később a forrongó Budapesten Kiss Árpádnak jutott a feladat, hogy a Petőfi Kör ülésén, a fiatal reformer párt-értelmiség műszaki fejlesztésről szóló vitáján a bevezető előadást megtartsa. Kiss nyíltan beszélt az első öt éves terv időszakában (1950–1954) a műszaki fejlesztés kibontakozását gátló tényezőkről: egyrészt a voluntarista iparfejlesztés a mennyiségi mutatókat hajszolta, és így háttérbe szorultak a minőségi szempontok; másrészt az új üzemek létesítése mellett kevés figyelem jutott a meglévő gyárak korszerűsítésére. Elégtelennek nevezte a technikai fejlődést ösztönző szabályozókat. Az Országos Műszaki Fejlesztési Tanácsról elmondta: „csak olyan műszaki fejlesztési feladatokat tud megoldani és azokkal tud foglalkozni, amelyek szerteágazó voltak, vagy más kérdésekkel

²² Elhunyt Kiss Árpád. *Kelet-Magyarország*, 1970. július 14. (30. évf. 163. sz.) 2.

²³ MNL OL XIX-A-2-hh, 1. doboz, Kiss Árpád TÜK-posta [iktatókönyv] 1956. VIII. 8.; K/2/956. VIII. 7.; K/3/1956.IX.5.

²⁴ MNL OL XIX-A-2-hh, 1. doboz, K/21/956.VIII.29.

²⁵ MNL OL XIX-A-83-b 3556/1956. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 3556/IX. 10./1956. sz. határozata az Egyesített Atomkutató Intézet alapszabályának jóváhagyására kormány megbízott kiküldéséről. 1956. szeptember 5. A kutatóintézetet – a moszkvai körzetben található Dubnában 1947 óta létező fizikai intézet bázisán – 1956. márciusban hozták létre a KGST tagországok.

való összefonódottságuk folytán csak több iparág részvételével oldódhatnak meg, és több tárca tevékenységének koordinációját igénylik. Minden más műszaki kérdésnek a megoldását decentralizálni kell.” A továbbiakban kiemelte a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsában (KGST) kibontakozó együttműködés fontosságát, és azokat az iparágakat tartotta fejlesztendőnek, amelyekben komoly ipari tradíciókkal rendelkezik Magyarország. Kiss azzal zárta felszólalását, hogy a kapitalista és a szocialista rendszer közötti versenyben a szocializmus „a munka termelékenységének emelésével, a technikai haladás ütemének a fokozásával, a technikai színvonal emelésével vívhatja ki a végső győzelmet”.²⁶

A felszólalók számos okra mutattak rá, amiért megakadtnak látták a műszaki fejlesztés ügyét. Egyikük a műszaki szakemberek, a mérnökök lebecsülését emelte ki két példával: 1950-ben a tüzelőanyaghiányra hivatkozva miniszteri utasításra elzárták a fűtést a vállalatok rajztermeiben, ahol a mérnökök dolgoztak, 1954-ben pedig az egyik hajógyár mérnökeit átirányították, hogy a hajókról tisztítsák a rozsdát heteken keresztül. Többen kiemelték a licencvásárlások fontosságát, amelyek révén jelentős fejlesztési időt lehetne megtakarítani. Egy csepeli esztergályos pedig azt hangsúlyozta hozzászólásában, hogy a műszaki fejlesztés nem is annyira műszaki probléma, hanem sokkal inkább gazdaságpolitikai és pénzügypolitikai kérdés. Rávilágított saját üzemi tapasztalata alapján: ő maga is ugyanazon a gépen dolgozik öt éve (azaz nem történt korszerűsítés), másfelől minimális konstrukciós változtatással lényegében ugyanazt a szerszámgépet gyártják a világpiacra, mint évekkel korábban (azaz nincsen minőségi fejlesztés). Zentai Béla (aki ekkor a KGM főenergetikusa volt) felszólalásában élesen bírálta az Országos Műszaki Fejlesztési Tanácsot, mert véleménye szerint a tanács „jelenlegi szervezetében, felépítésében és hatáskörében, összefüggéseiben teljesen alkalmatlan mindazoknak a céloknak az elérésére, megvalósítására, sőt még szorgalmazására is, amelyekről ma itt beszéltünk”. Zentai komoly átszervezést javasolt: az Országos Tervhivaltól el kívánta venni a műszaki

²⁶ Hegedűs B. András (szerk.): *A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján V. Gazdasági vezetés – Műszaki fejlesztés – Kertmagyarország?* Budapest: 1956-os Intézet, 1994. 76–81. Idézet: 79–80., 81.

fejlesztést és távlati tervezést, és mindezt a kibővített Műszaki Fejlesztési Tanácsban egyesíteni. Kiss Árpád zárszavában nem reflektált a tanács átalakítására vonatkozó felvetésekre, de azt elmondta, hogy 1957 első negyedében a tanács foglalkozni fog a magyar ipar gyártmánystruktúrájával, azaz, hogy az ipar a hazai adottságoknak megfelelő és gazdaságosan előállítható, korszerűbb termékeket gyártson.²⁷

E tervek megvalósítására azonban már nem volt lehetőség, az 1956. október 23-án kirobbant budapesti forradalom teljesen felforgatta a magyar belpolitika prioritásait. Kiss Árpádot az Országos Tervhivatal vezetésével bízta meg Nagy Imre miniszterelnök kormányának október 27-i átalakításakor. E beosztását a szovjet katonai intervenciót követően is megtarthatta, a szovjet támogatással, Kádár János vezetésével alakult bábkormányban Kiss továbbra is a tervhivatalt irányította. 1956. decemberben a Kádár-kabinet átszervezte a kormányzati struktúrát, ennek részeként több tárcaközi bizottság megszüntetését is tervbe vette.²⁸ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány végül 1957. január 5-i határozatával szüntette meg az akkor már vélhetően nem is működő Országos Műszaki Fejlesztési Tanácsot.²⁹ A tárcaközi koordináció így ezen a területen huzamosabb időre megszűnt.

Technokraták akcióiban: küzdelem a műszaki fejlesztés intézményesítéséért

A Szovjetunió az 1950-es évek közepétől egy sor kétoldalú tudományos-műszaki együttműködési egyezményt kötött nyugati országokkal, mert meg kívánta őrizni a blokkon belüli technológiai szupremáciáját. Ennek révén fellendült a technológiatranszfer is, ugyanakkor – a Gosztyeknyika Sari Autio-Sarasmo által idézett 1957-es vizsgálatait szerint – a beszerzett új technológiák alig hasznosultak, miután hiányzott a kutatás-fejlesztésben érintett minisztériumok,

²⁷ Hegedűs B.: *A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján V.*, 82–99., 143–99. Idézet: 133–134.

²⁸ Baráth Magdolna: *A Gazdasági Bizottság 1956–1957-ben. Levéltári Közlemények*, 78. évf. (2007), 2. sz. 222.

²⁹ 1002/1957. (I. 5.) számú határozat. *Tanácsok Közlönye*, 5. évf. (1957), 1. sz. 8.

vállalatok és intézetek közötti koordináció. Ezért 1957 végén a kormányzati apparátus új (pontosabban másik) hivatal létrehozására tett javaslatot a szovjet pártvezetés számára: szervezzék meg az Állami Tudományos és Műszaki Bizottságot, amely stratégiákat dolgoz ki a szükséges technológiák és know-how beszerzésére, valamint össz-szövetségi szinten koordinálja ezek megvásárlását, adaptálását és elterjesztését. A bizottság 1958 folyamán meg is kezdte működését.³⁰

Talán csak az időpontok véletlen egybeesése, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottságának (KB) Ipari és Közlekedési Osztálya, illetve Tudományos és Kulturális Osztálya 1957 őszén érezte szükségét annak, hogy külön jelentésben foglalkozzon a hazai műszaki értelmiség helyzetével. A Pártközpont két osztálya óvatosan azt is felvetette, hogy a műszaki szakemberek javaslatait szervezettebben kellene beépíteni az állami döntéshozatalba, és létre kellene hozni egy „Országos Műszaki Tanácsot”.³¹ A politikai bizalmatlanság azonban olyan erőteljes volt a mérnök-társadalommal szemben (ne feledjük, a Műszaki Egyetemen fogadták el a forradalom fő követeléseit összegző 14 pontot is!), hogy a Politikai Bizottság (PB) november 26-án lesöpörte az asztalról a javaslatot. A párthatározat a műszaki értelmiség politikai fejlődését elégtelennek ítélte, a régi (értsd: az 1945 előtt oklevelet szerzett)

³⁰ Sari Autio-Sarasmo: Knowledge through the Iron Curtain: Soviet scientific–technical cooperation with Finland and West Germany. In: Sari Autio-Sarasmo – Katalin Miklóssy (eds.): *Reassessing Cold War Europe*. London – New York: Routledge, 2011. 68–69. <https://doi.org/10.4324/9780203841389> A korabeli magyar tudósításokban és dokumentumokban a GNTK rövidítést használták az Állami Tudományos és Műszaki Bizottságra, míg az angol nyelvű szakirodalomban a GKNT formulával találkozhatunk általában (lásd Cocks: *Science Policy*, Graham: *Science in Russia and the Soviet Union*, Autio-Sarasmo: Knowledge through the Iron Curtain). Valójában ugyanannak a két variációjáról van szó: Goszudarsztvennűj Naucsno-tyehnyicseszkij Komityet (GNTK) vagy Goszudarsztvennűj Komityet po Nauke i Tyeknyike (GKNT). A szakirodalom gyakorlatilag az állami bizottság későbbi nevét vetíti vissza.

³¹ MNL OL M-KS 288. f. 5/52. ó. e. Jelentés a műszaki értelmiség helyzetéről. 1957. november 22. 168.

és az új (a szocialista rendszer által kinevelt) értelmiséget is fokozott nevelőmunkával kívánta bevonni a szocializmus építésébe.³²

A mérnöktársadalom, vagy ha úgy tetszik, a technokrata csoportok ugyanakkor nem nyugodtak bele a javaslat elvetésébe. Kiss Árpád tervhivatali elnöki iratai között megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia és a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ vagy METESZ) előterjesztése és kormányhatározat-tervezete az Országos Műszaki Tanács (újbóli) felállítására. (A METESZ-ről fontos tudni, hogy a Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetének feloszlata után, annak bázisán alakult meg, 14 tudományos egyesület és társulat részvételével, közel 10 ezer főnyi tagsággal. Ágazati szakosztályai és bizottságai az 1950-es években is aktív tevékenységet folytattak.) Az 1957. decemberi MTA-METESZ-tervezet finoman bírálta a meglévő gyakorlatot, a legnagyobb hibát abban látták, hogy a kormányzati döntéselőkészítés túlzottan „az államapparátusra és az általuk ötletszerűen és következtelen módszerekkel igénybe vet szaktudásra támaszkodott”. Olyan szervezet létrehozását kívánták tehát, amely „jól szabályozott kapcsolatokkal rendelkezik az állami irányító szervek felé”, másrészt aktívan integrálja a tudományos akadémián és a tudományos egyesületekben meglévő tudást. A szövegszerűen is előterjesztett kormányhatározat-tervezet szerint a Műszaki Tanács elnöke tanácskozási joggal tagja lett volna a Minisztertanácsnak; a 15 tagú elnökség pedig a szakbizottságok vezetőiből állt volna össze.³³ Az METESZ Végrehajtó Bizottsága és Elnöksége számára, amelyeknek egyébként Kiss Árpád is tagja volt, 1958 folyamán több kötetnyi javaslat készült, sőt a kormány és a pártvezetés felkérésére a különféle egyesületek a készülő új ötéves tervhez is megtették javaslataikat. Ugyanakkor változatlanul problémát jelentett a visszacsatolás módja: a társadalmi vitában, egyesületi tervezetekben megfogalmazott felvetések, elképzelések miként tudnak

³² Baráth Magdolna – Feilt István (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei 1957. július 2. – december 28.* Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2006. 794–795.

³³ MNL OL XIX-A-16-i 1958/372. Előterjesztés a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz: Országos Műszaki Tanács létesítése. 1957. december 12.

beépülni a kormányzati munkába, a műszaki fejlesztési irányokat meghatározó döntésekbe.³⁴

Közel két évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy a pártvezetés gyanakvása műszaki értelmiség irányában enyhüljön, és a műszaki fejlesztés, illetve a nemzetközi tudományos-műszaki együttműködés kérdéseiről lehessen tárgyalni az MSZMP Politikai Bizottságában. A keményvonalasok (mint például Biszku Béla) továbbra is feleslegesnek ítélték bármilyen új szervezet létrehozását a hazai műszaki fejlesztés koordinálására. Apró Antal miniszterelnök-helyettes (Magyarország állandó KGST-képviselője) és Ajtai Miklós tervhivatali elnökhelyettes kiállása kellett a PB 1959. márciusi ülésén, hogy a testület határozatba foglalja egy Műszaki Titkárság felállítását az Országos Tervhivatalon belül. A hivatalos indoklás megállapította, hogy a „műszaki fejlesztés központi irányítása nem megfelelő. A korszerű technika bevezetése és alkalmazása nem nélkülözheti a központi, átfogó, rendszeres irányítást, ellenőrzést. Mégis évek óta sem az állam, sem más szerv nem gyakorolt ezen a fontos területen tartósan és eredményesen irányító tevékenységet.” A műszaki fejlesztési, illetve a beruházási tervek összhangját nem sikerült megteremteni, a korábbi kezdeményezések (mint a Műszaki Fejlesztési Tanács) nem értek célt. A baráti országokkal erősíteni szükséges a tudományos-műszaki együttműködést, és hatékonyabban kell ösztönözni a műszaki fejlesztési kezdeményezések megvalósítását – szoltak az újabb érvek a Műszaki Titkárság létrehozása mellett. E titkárságtól azt várta a pártvezetés, hogy a műszaki fejlesztés elvi és metodikai kérdéseit kidolgozza, az ágazati és kereskedelmi minisztériumokkal közösen határozza meg a műszaki fejlesztés fő irányait, valamint koordinálja a nemzetközi tudományos-műszaki együttműködést.³⁵

A szocialista blokkon belül ekkorra jelentős bürokrácia épült fel az egyeztetések végrehajtására. A különböző területek műszaki fejlesztési kérdéseinek sokoldalú megvitatását a KGST 1956. májusi berlini (VII.) ülészaka az ágazati állandó bizottságok feladatává tette.

³⁴ MNL OL XIX-A-16-i 1958/372. Javaslat az [MTESZ] Ipargazdasági Bizottság Vezetősége felé. 1958. augusztus 29.

³⁵ MNL OL M-KS 288. f. 5/121. ó. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1959. március 10-én tartott üléséről. 50–54. Idézet: 50.

Így az 1956 nyarán-őszén megalakult 12 állandó bizottságra (vaskohászati, szénbányászati, vegyipari stb.) várt, hogy a több tagországot érintő műszaki problémákat konferenciákon és szakértői értekezleteken tárgyalják meg, továbbá a tagországok műszaki fejlesztési, tudományos-kutató és tervező-szerkesztési munkáit hangolják össze.³⁶

1959 a szocialista blokkban a nagyívű remények megfogalmazásának éveként került a történelemkönyvek lapjaira. A Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) 1959. februári XXI. kongresszusán az új hétéves tervvel meghirdette a kommunizmus felépítését és az Amerikai Egyesült Államok utolérését. A magyar párt ugyan óvatosabban fogalmazott, de 1959. márciusban előbb elvi lehetőségként foglalkozott a fejlesztések felgyorsításával, majd rövidesen megemelte az éppen futó hároméves terv előirányzatait. Fock Jenő KB-titkár az MSZMP Politikai Akadémiáján 1959. május 13-án tartott előadásában éppen a műszaki fejlesztésnek és az ipari szerkezeti átalakításának segítségével vélte felgyorsíthatónak az ipari termelés növelését. A tagországok rövidesen 15–20 évre szóló távlati fejlesztési tervek kidolgozását kezdték meg, amelyek a fejlett országok mielőbbi utolérését célozták meg.³⁷

1959 júniusára készült el az Országos Tervhivatalban a Műszaki Titkárság létrehozásáról szóló kormányzati előterjesztés. Kiinduló irányelvként leszögezték, hogy a műszaki fejlesztés tervezése csakis a népgazdasági terv egészével együtt készülhet, ezért a tervhivatalon belül kell azt kidolgozni. A műszaki fejlesztési terveknek kézzelfogható, ellenőrizhető és anyagilag megalapozható célkitűzésekből kell állniuk (konkrét új gyártmány, adott üzemben adott új technológia bevezetése, meghatározott kutatási cél kitűzése stb.). A műszaki fejlesztés központi szervét kis létszámú szervezetként határozták meg, amely a minisztériumokra és külső szakértőkre támaszkodva végzi feladatát. A 24 fős szervezetet két osztályra kívánták bontani: egy műszaki tervezési és egy nemzetközi

³⁶ Germuska Pál: *Vörös arzenál: Magyarország részvétele a nemzetközi hadiipari együttműködésben a KGST keretei között*. Budapest: 1956-os Intézet – Argumentum, 2010. 58–59.

³⁷ Feitl István: *Talányos játszmák. Magyarország a KGST erőterében 1949–1974*. Budapest: Napvilág, 2016. 155–157.

tudományos-együttműködési osztályra. (Az utóbbi állományát a Külkereskedelmi Minisztériumból tervezték átvezényelni.) Az egyes ágazati szakterületek részletkérdéseit félállásban alkalmazott külső szakértőkkel kívánták elbírálni, feldolgozni.³⁸ 1959. június 26-i ülésén a kormány szűkebb kabinetje, a Gazdasági Bizottság jóváhagyta az OT Műszaki Titkárság megalakítását, és az OT elnökét szólította fel a műszaki fejlesztési terv metodikájának kidolgozására.³⁹

Az OT Műszaki Titkárságának vezetésére Kiss Árpád tervhivatali elnök Sebestyén Jánost kérte fel, akivel 1955-56-ban már dolgoztak együtt az egykori Országos Műszaki Fejlesztési Tanácsban. Sebestyén 1957 óta a Külkereskedelmi Minisztérium Frankfurt am Main-i kirendeltségét vezette. A pártközpont 1959. augusztusi javaslata szerint Sebestyén „politikailag képzett, nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező kiváló szakember. Széles látókörű. A villamosenergia iparággal kapcsolatos műszaki és tervező munkában sok tapasztalata és gyakorlata van.” Ráadásul „az ellenforradalom alatti magatartása ellen kifogás nem merült fel” – oszlatott el minden kételyt a javaslattevő. Az MSZMP KB Titkársága augusztus 25-én hozzá is járult Sebestyén kinevezéséhez.⁴⁰ Sebestyén ekkorra valóban sokszínű szakmai karriert tudhatott maga mögött. A műszaki egyetemen szerzett mérnökdiplomát a háború előtt; 1946-tól gyorsan emelkedett a ranglétrán – 1948-49-ben már csoportfőnök az Iparügyi Minisztériumban, 1949 és 1953 között a sztálinvárosi vasművet építő beruházó vállalatot irányította, majd 1957-ig a Nehézipari Minisztérium miniszterhelyettese.⁴¹ Életpályájának legtalányosabb szakasza a frankfurti kiküldetése. Az OMFb történetéről írott 1994-es kéziratban maga Sebestyén így vallott erről az időszakról: „Én személy szerint a nyugati technika tekintetében abban a helyzetben voltam, hogy 1957 és 1960 között

³⁸ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1959/7. ó. e. Előterjesztés a Gazdasági Bizottsághoz: műszaki titkárság létrehozása az Országos Terhivatalban a műszaki fejlesztés tervezésének megoldására. 1959. június 22. 257–258.

³⁹ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1959/7. ó. e. A Gazdasági Bizottság 10.225/1959. sz. határozata – műszaki titkárság létrehozásáról az Országos Terhivatalban. 1959. július 2. 270.

⁴⁰ MNL OL M-KS 288. f. 7/57. ó. e. Jegyzőkönyv a[z MSZMP KB] Titkárság 1959. augusztus 25-én tartott üléséről. 2–3., 48–49.

⁴¹ MNL OL M-KS 288. f. 7/57. ó. e. Jegyzőkönyv a[z MSZMP KB] Titkárság 1959. augusztus 25-én tartott üléséről. 48–49.

a frankfurti kereskedelmi misszió vezetőjeként az NSZK-ban [Német Szövetségi Köztársaság] dolgoztam; és Incze Jenő akkori külkereskedelmi minisztertől kapott személyes feladat alapján, de a saját szakmai érdeklődésem folytán is az üzleti kapcsolatainkat felhasználva megismertem az NSZK iparának jelentős részét, különösképpen pedig a legprogresszívebb vállalatait.”⁴² Sebestyén büszkén emlékezett arra az OMFB-kötetben, hogy az ő közreműködésével vált lehetővé modern licencek beszerzése a Siemenstől, a Krupp konszerntől és más nyugatnémet nagyvállalatoktól.⁴³ Borvendég Zsuzsanna kutatásai annyiban árnyalják Sebestyén állításait, hogy a szakember az OMFB vezetőjeként nem egyszerűen kamatoztatta Frankfurtban kiépített kapcsolatrendszerét, hanem jogosulatlan előnyben részesített évtizedeken keresztül egyes német cégeket – így például a Siemenst. Sebestyén és több kollégája tevékenységét éveken át vizsgálta a magyar kémelhárítás és állambiztonság, és gyorsan kiderült, hogy mindannyian a magyar katonai hírszerzés érdekében (fedésében?) dolgoztak. Egy munkatársa bíróság elé is került, de úgy tűnik, Sebestyént mindig megvédték felsőbb kapcsolatai.⁴⁴ Egyetérthetünk Bódy Zsombor véleményével, miszerint Sebestyén és körének cselekedeteit, illetve azt, hogy az OMFB-be mennyire épültek be a titkosszolgálatok, nem fogjuk tudni reálisan megítélni, amíg a katonai hírszerzés iratai kutathatóvá nem válnak.⁴⁵ Ez pedig aligha várható a közeljövőben.

Az OT Műszaki (Fejlesztési) Titkársága másféléves működésének érdemi eredményeiről kevés levéltári forrás maradt fenn. A különböző irategységekben megtalálható különféle feljegyzések, memorandumok sokkal inkább a gyakorlati munka megindításának nehézségeiről, elhelyezési és személyzeti problémákról, valamint a majdani Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság létrehozása körüli vitákról szólnak.

⁴² Sebestyén János: *Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) története a technológiapolitika nézőpontjából (1960–1990)*. Budapest: OMFB, 1994. 40.

⁴³ Sebestyén: *Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) története*, 40–41.

⁴⁴ Borvendég Zsuzsanna: *Mesés kémjátzmák. A nyugati külkereskedelmi hálózatok kiépülése 1945 után*. Budapest: Magyarságkutató Intézet, 2020. 107–114., 118–123.

⁴⁵ Bódy: *Technokrata transznacionálé*, 124–126.

Első ízben 1959. december elején értesülhetünk egy Kiss Árpád tervhivatali elnöknek szóló feljegyzésből, hogy a Műszaki Titkárság megkezdte működését. A szűk stáb úgy tervezte: áttekinti az elődszervezetek szervezeti felépítését; tájékozik a minisztériumoknál, tudományos akadémiánál, egyetemekenél és egyesületeknél; tanulmányozza a tervhivatali delegációk Szovjetunióban, illetve Kelet-Németországban tett tanulmányútjainak beszámolóit – a műszaki fejlesztés koordinálásáról szerzett tapasztalatok megismerése érdekében.⁴⁶ Az első konzultációk alapján minden érintett jelentős előrelépést várt egy központi szervezet felállításától. A minisztériumok a távlati fejlesztési célok koordinálását, a METESZ a tervszerűbb iránymutatást, az egyetemek az oktatómunka közvetlen támogatását, a kutatóintézetek pedig a kutatási programok szélesebb körű összehangolását várták a Műszaki Titkárságtól.⁴⁷ A titkárság szervezeti felépítésére 1960. február 1-jén nyújtották be az első tervezetet a tervhivatal elnökének,⁴⁸ de végleges ügyrendjét csak késő ősszel hagyták jóvá.

Sebestyén János – egy pártközponti jelentés szerint – meglehetősen nehezen hagyta ott Frankfurt am Maint, és csak 1960. február 1-jén vette át új beosztását.⁴⁹ Február közepén Sebestyén azon igyekezett, hogy az új szervezet feladatait körülhatárolja – az 1959. márciusi Politikai Bizottsági határozatból indulva ki –, illetve hogy a korábbi negatív tapasztalatok áttekintésével az elődszervezetek hibáit elkerülje. 8–10 aktuális fejlesztési témát ragadott ki, amelyeket széleskörűen megvitattak a különféle ágazati szervezetekkel: a KGST határozatokból adódó fejlesztési feladatok, a hazai vasút villanyvontatásra való átállítása, a dízelmozdonyok fejlesztése, a műanyagfeldolgozóipar, a lakosság iparcikkal való jobb

⁴⁶ MNL OL XIX-A-41-a 1. doboz, Feljegyzés Kiss Árpád elnök elvtárs részére. 1959. december 8.

⁴⁷ MNL OL XIX-A-41-a 1. doboz, Feljegyzés Kiss elvtárs részére: jelentés a különböző Szervek egyes dolgozóival eddig lefolytatott beszélgetésekről. 1960. január 14.

⁴⁸ MNL OL XIX-A-41-a 1. doboz, Feljegyzés Kiss Árpád elnök elvtárs részére. 1960. február 1.

⁴⁹ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/47. ó. e. Jelentés [tervezet] a Titkárságnak a műszaki fejlesztés, tudományos-műszaki együttműködés kérdéseinek rendezéséről 1959. március 10-én hozott PB-határozat végrehajtásáról. 1960. november 22. 123–124.

ellátása stb.⁵⁰ A titkárság vezetője egy hónappal később már arról számolt be, hogy 10–12 külső szakértő bevonásával megkezdtek a vasúti villany- és dízelvontatás, a villamosgép-gyártás, az energiaipar és az energetikai gépgyártás témáinak feldolgozását. A METESZ által ajánlott szakértők bevonásával elindították a hazai ipar műszaki színvonalának felmérését. A titkárságon ekkor három tervhivatali és két más minisztériumi munkatárs dolgozott rész munkaidőben, egy adminisztrátor segítségével. „A munkát laza metodikai és szervezeti formák között kezdjük meg, és metodikai, illetve szervezési elképzeléseinket a munka során szerzett jó vagy rossz tapasztalatok szerint alakítgatjuk, szűkítjük” – vázolta Sebestyén kezdeti kísérletezéseinek módszerét.⁵¹

A titkárságvezető aztán rövid két hónapi tájékozódás után radikális javaslatot vitt Kiss Árpád elé: új Műszaki Fejlesztési Bizottságot kell szervezni a tervhivatal elnöke alárendeltségében. Sebestyén kiindulópontja úgy hangzott: a műszaki fejlesztés fő kérdéseit (termékek korszerűsége, új anyagok alkalmazása, automatizálás fokozása) a termelési volumennel és a beruházásokkal együtt kellene megtervezni, de a tervhivatalban idő és hozzáértő szakemberek hiányában nem tudták a különféle iparágakat átfogó módon megtervezni a műszaki haladás fő irányait. A korábbi tervhivatali tanulmányutak tapasztalatai alapján a szovjet GNTK (Állami Tudományos és Műszaki Bizottság) példájára hivatkozott, ahol a bizottság a műszaki-gazdaságpolitikai célokat fogalmazza meg nagyszámú külső szakember bevonásával, és az így elkészült műszaki fejlesztési irányelveket használja később a tervezéshez az Állami Tervbizottság (Goszplan). Sebestyén az új, Kiss elnökölte Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság soraiba „a legjobb szakembereket, specialistákat, egyetemi tanárokat, akadémikusokat, gyakorlati szakembereket, ipari-műszaki vezető embereket” kívánta tagnak jelölni. A 60–80 fős bizottság tagságát kisebb tematikus-ágazati albizottságokba osztotta volna be, amelyekben véleményezik, megvitatják az egyes szakkérdéseket. A meglévő

⁵⁰ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/26. ó. e. Feljegyzés a Műszaki Fejlesztési Titkárság munkájának első fázisáról. 1960. február 19. 1–3.

⁵¹ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/26. ó. e. A műszaki fejlesztés problémái, a Titkárság tervei és feladatai, eddig végzett munkája. 1960. március 28. 4–9.

Műszaki Titkárságot a fejlesztési bizottság stábjaként kívánta működtetni, hogy az a tervhivatal főosztályaival közösen kiválassza a vizsgálandó témaköröket, a kidolgozott témákból ajánlásokat készítsen a minisztériumok és a tervezőapparátus számára, és koordinálja a külső szakértők tevékenységét. Az állandóan foglalkoztatott szakértőknek folyamatos tiszteletdíjat kívánt biztosítani, az alkalmilag felkért közreműködőknek pedig esetenkénti díjazást.⁵²

Kiss Árpád közvetlen reakcióját a javaslatra nem ismerjük, mindenesetre a tervhivatal elnöke vélhetően támogatta Sebestyén kezdeményezését – hiszen a mérnöktársadalom jó része is mögöttük állt a műszaki fejlesztés társadalmasítása érdekében. Az MSZMP központi apparátusa, különösen az Államgazdasági Osztály azonban egyre rosszabbban tekintett törekvéseikre, és azokat az 1959 tavaszi politikai bizottsági határozat végre nem hajtásaként interpretálta. 1960. novemberben Jánosi Ferenc az osztály nevében már nemcsak Sebestyén leváltását, hanem főnökének a megbüntetését is követelte: „Sebestyén elvtárs pártyszerűtlen ténykedését nem végezhetne volna ilyen hosszú időn keresztül, ha az Országos Tervhivatal elnöke, akihez a Műszaki Titkárság tartozott, határozott lett volna az idevonatkozó párthatározat végrehajtásában. Kiss Árpád elvtárs engedékenysége annál inkább kifogásolható, mivel az [1959-es] Politikai Bizottság előterjesztés kidolgozásában személyesen is részt vett, és írásban kifejtette egyetértését, külön hangsúlyozva azt, hogy a Műszaki Titkárság az Országos Tervhivatalon belül és ne különálló szervként kerüljön megszervezésre. Javasoljuk, hogy az Országos Tervhivatal elnökét, Kiss Árpád elvtársat a határozat végre nem hajtásáért a [MSZMP KB] Titkársága vonja felelősségre.” A jelentésben megfogalmazott indoklás szerint a Műszaki Titkárság összeállította ugyan a népgazdaság meglévő műszaki színvonalának felmérését, de fejlesztési irányokat már nem határozta meg sem az 1961. évi terv, sem a készülő ötéves terv számára. Sebestyén – a pártközpont többszöri figyelmeztetése ellenére – olyan javaslatot terjesztett

⁵² MNL OL XIX-A-41-a 1. doboz, Feljegyzés Kiss Árpád elvtárs részére: a Műszaki Titkárság feladatairól és az OT Elnöke mellett szervezendő Műszaki Fejlesztési Bizottságról. 1960. április 25.

a tervhivatal vezetői testülete elé, amely új műszaki fejlesztési bizottság felállítását célozta. Ráadásul nem értett egyet a nemzetközi tudományos és műszaki egyeztetéseket végző külkereskedelmi minisztériumi részleg átcsatolásával.⁵³

Talán ezeket a támadásokat kívánhatta elhárítani Kiss Árpád, amikor 1960. november közepén kiadta a Műszaki Titkárság ügyrendjét. Ebben szó sem esett új struktúra létrehozásáról, ellenben pontosította és szűkítette a titkárság feladatait. Az ügyrend szerint a Műszaki Titkárság a tervhivatal elnökének közvetlen irányítása alatt működik, feladata növelni a népgazdaság távlati fejlesztésének határfokát, valamint elősegíteni az ipar, az építőipar és a közlekedés műszaki színvonalának emelését. Fő tevékenysége műszaki fejlesztési koncepciók kialakítása, a távlati tervezés alapját jelentő komplex megoldások kidolgozása a tervhivatal főosztályaival és a szakminisztériumokkal. A szabályzat külön rögzítette, hogy a titkárság nem vesz részt az éves és ötéves tervkészítő munka adminisztratív összeállításában. „A Műszaki Titkárság munkamódszere a tudósok, kiváló mérnökök, feltalálók, újítók széles körével végzett kollektív munka. E munkát főként a Műszaki Titkárság által létrehozandó bizottságok és munkacsoportok segítségével kell elvégezni” – szögezte le az ügyrend. A titkárság létszámát 20 főben szabta meg az elnök.⁵⁴

Kiss és Sebestyén kitartó érvelése annyiban célt ért az év végére, hogy az MSZMP KB Ipari és Közlekedési Osztálya maga is javasolta a pártvezetésnek, hogy kormányzati szervként állítsák fel a „magyar GNTK-t”, azaz az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot. Vezetőjévé a tervhivatal mindenkori elnökét kívánták kinevezni, és a kb. 40 fős testület munkájának segítésére 30 fős stábot

⁵³ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/47. ő. e. Jelentés [tervezet] a Titkárságnak a műszaki fejlesztés, tudományos-műszaki együttműködés kérdéseinek rendezéséről 1959. március 10-én hozott PB-határozat végrehajtásáról. 1960. november 22. 122–127. Idézet: 127.

⁵⁴ MNL OL XIX-A-16-i 30. doboz, 1960/375. Az Országos Tervhivatal Műszaki Titkárságának ügyrendje. 1960. november 14.

biztosítottak volna.⁵⁵ Az Államgazdasági Osztály továbbra is hevesen ellenezte az ötletet.⁵⁶

A Pártközpont megosztottságát tapasztalva, Sebestyén merész lépéssel a sajtóban tette közzé álláspontját az új szervezet létrehozásának szükségességéről. A Műszaki Titkárság vezetője az METESZ lapjának, a *Műszaki Élet*nek nyilatkozva 1961. januárban kijelentette: „Annak ellenére, hogy a Műszaki Titkárság már most is eredményeket mutathat fel, mégis azt kell mondani, hogy a jelenlegi szervezési felépítés nem biztosítja a legeredményesebb munkát, mégpedig nemcsak szervezeti, hanem főként elvi okok miatt. Hiányzik ugyanis a műszaki fejlesztésnek az a reprezentatív központi szerve, mely a kormány objektív tanácsadójaként működik. Feladata, hogy műszaki-gazdasági tanulmányok és fejlesztési elgondolások kidolgozása mellett – amiről már szó volt – elősegítse az egyéb népgazdasági fontosságú műszaki fejlesztési ügyekben a döntések előkészítését, a különböző érdekű szervek véleményének tárgyilagos, az önös hivatali érdekektől mentes összehangolását; egységes népgazdasági szempontokat képviselő álláspont kialakítását; jobb együttműködést a döntések végrehajtásában részt vevő szervek között, és kezdeményezze a műszaki fejlesztés akadályainak elhárításához szükséges intézkedéseket. Ez az országos szerv a legjobb szakértők egy szűkebb köréből alakulna meg és maga köré csoportosítaná a szakértők széles körét, egyesítve ezzel a szakértelmet a legnemesebb értelemben vett társadalmi munkával.”⁵⁷ Sebestyén szavai egyfajta technokrata krédóként is értelmezhetők: mondataiból sugárzik a technokrata öntudat, a szakértői függetlenséget hangoztatva ígéri az „önös hivatali érdekeken” való felülemelkedést, és a „legjobb szakértőknek” követel helyet az állami döntéshozatalban. (Sebestyén szakértői függetlenségről és érdekmentességről szóló hangzatos mondatait idézve azért érdemes visszautalnunk a fentebb említett

⁵⁵ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/47. ő. e. Előterjesztés Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság szervezésére. 1960. december 12. 100–102.

⁵⁶ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/47. ő. e. Feljegyzés Friss elvtársnak. 1960. december 22. 103–106.

⁵⁷ Milyen legyen a műszaki fejlesztés központi szerve? *Műszaki Élet*, 1961. január 19. (16. évf. 1. sz.) 3.

machinációira, ahogyan sajátos eszközökkel egyengette a Siemens és más nyugatnémet cégek térhódítását Magyarországon.)

Ami muzsikaként csengett a mérnöktársadalom fülében, az minden bizonytalosságot keltett az állampárt központi apparátusában és az Országos Tervhivatalban. Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság felállítása esetén ugyanis a távlati tervezés fontos szegmensét vették volna ki a tervhivatal kezéből, és civilek, tudósok, mérnökegyesületek kaphattak érdemi beleszólási lehetőséget a műszaki fejlesztés kérdéseibe.

A nyomásgyakorlás pedig ezzel még nem is ért véget. A *Magyar Tudomány* hasábjain éppen 1961. januárban tették közzé a Tudományos és Felsőoktatási Tanács előző évi szovjetunióbeli tanulmányútról szóló beszámolót. Eszerint a szovjet Állami Tudományos Műszaki Bizottság (GNTK) hatalmas lépéseket tett a technológiai felzárkózás gyorsítása érdekében. Apparátusának létszámáról ugyan nem közöltek adatot, de a bizottság 40 folyóirat kiadásáról gondoskodott, és gazdasági kiállításokat rendezett (1959-ben például 66-ot). Kutatóintézetek is tartoztak hozzá, amelyek közül az egyik legfontosabb az Információs Intézet volt, amelyet a Szovjetunió Tudományos Akadémiájával közösen felügyelt. A GNTK képviselői számos nemzetközi konferencián vettek részt, valamint a bizottság szervezte a Szovjetunió és más államok tudományos-műszaki együttműködését, beleértve az államközi egyezmények előkészítését is. Munkáját a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa által kinevezett elnök és a Minisztertanács által kinevezett elnökhelyettesek irányították. A GNTK nagyszámú külső szakértőt foglalkoztatott (köztük számos akadémikust és akadémiai kutatót), 1959-ben 160 különféle szak- és speciális bizottságot működtetett. A GNTK rendszeresen konzultált a tudományos akadémiával és a Szovjetunió Felsőoktatási Minisztériumának Tudományos Technikai Bizottságával, amely az egyetemi kutatásokért felelt. Az Állami Tudományos Műszaki Bizottság az állami tervezésben is aktívan részt vett: hatáskörébe tartozott a hétéves fejlesztési terv és az éves új műszaki (technológiai) beszerzési terv összeállítása. Az utóbbi részeként egyedi felméréseket végzett az elavult gépekről és gyártmányokról, amelynek alapján évi többszáz géptípus és gyártmány kivezetésére, illetve gyártásba vételére tett javaslatot.

A GNTK tagköztársasági szinten is számos egyeztetést folytatott a kutatásról és műszaki fejlesztésről, ugyanakkor a nemzetközi, KGST-koordinációba is bekapcsolódott. A rövid beszámoló zárszakában Szántó Lajos (az MTA 1956 előtti párttitkára, ekkor az MSZMP KB Tudományos és Kulturális Osztályának munkatársa) figyelemre méltónak ítélte, hogy „a tudományos munkaszervezésében, irányításában és ellenőrzésében a Szovjetunióban mellőzik a merev, bürokratikus módszereket, [és] igen nagyfokú rugalmasság a jellemző”. Majd hozzátette: „Tanulmányutunk során arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a műszaki fejlesztés a GNTK-hoz hasonló központi szervének megszervezése, működésének biztosítása egyik leglényegesebb feladatunk lenne, egész népgazdaságunk fejlesztése, a korszerű technikának a különböző iparágakba történő bevezetése, a tudomány és a gyakorlat helyes kapcsolatának kialakítása szempontjából.”⁵⁸

AZ MSZMP Politikai Bizottsága 1961 márciusában megtárgyalt ugyan egy tájékoztatót a beruházások, a műszaki fejlesztés és munkatermelékenység alakulásáról, de abban mindössze annyi szerepelt, hogy a műszaki fejlesztés központi irányítása a „kezdeti lépéseknél tart”, és a beruházások műszaki színvonalának problémái részben e központi irányítás gyengeségeire vezethetők vissza. A tennivalók felsorolásánál azonban nem találni nyomát a műszaki fejlesztést érintő intézkedésnek.⁵⁹ Sebestyén János 1994-es írása szerint a Műszaki Titkárság aktívan dolgozott, és Kiss Árpád több alkalommal igyekezett is a párt- és állami vezetés elé terjeszteni javaslataikat, ám azokat nem sikerült napirendre tűzni. Sebestyén szerint Kiss „antibürokrata és eredeti egyénisége” nem fért össze a tervhivatal törzsapparátusával, ezért rövidesen távoznia kellett beosztásából.⁶⁰

Kiss Árpád leváltására valójában egy nagyobb szabású kormányalakítás részeként került sor. AZ MSZMP Politikai Bizottsága

⁵⁸ Szántó Lajos: A tudományos munka irányításának és tervezésének néhány kérdéséről a Szovjetunióban tett tanulmányút alapján. *Magyar Tudomány* (MTA Értesítője), 6. évf. (új folyam, 1961), 1. sz. 51., 54. Idézet: 55.

⁵⁹ MNL OL M-KS 288. f. 5/224. ó. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1961. március 7-én tartott üléséről. 83–105.

⁶⁰ Sebestyén: *Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) története*, 39.

1961. szeptember 8-i zárt ülésén döntött a párt- és kormányzati vezetésben végrehajtandó változtatásokról: központi bizottsági titkárokat cseréltek le, a Minisztertanács elnöki tisztét ismét Kádár János vette át Münnich Ferenctől, több kormánybizottság, illetve minisztérium élére neveztek ki új vezetőt. E változások sorában volt az egyik intézkedés, hogy az Országos Tervhivatal Ajtai Miklós addigi elnökhelyettes személyében új elnököt kapott. Továbbá egyetlen mondatban határozott a PB arról, hogy „a Minisztertanács mellett szervezni kell [egy] Műszaki Fejlesztési Bizottságot, és annak elnökéül miniszteri rangban ki kell nevezni Kiss Árpád elvtársat”.⁶¹ A hivatalos közlöny 1961. szeptember 14-i számában tették közzé Kiss új kinevezését, és a kormány egyetlen mondatos határozatát az OMFB-ről: „A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány a népgazdaság előtt álló műszaki fejlesztési feladatok megoldására, a műszaki fejlesztés távlati tervének kidolgozására, a legújabb technikai vívmányok legszélesebb körű alkalmazásának elősegítésére Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot hoz létre.”⁶² Az OMFB létrehozását tehát a leváltott Kiss Árpád felé tett gesztusként, egyfajta vígaszdíjként is lehet értelmezni.

Közben a bürokratikus küzdelmek a Szovjetunióban is folytatód-
tak. A szovjet haditechnikai exportot és a hadiipari külkapcsolatokat 1957-től a Külgazdasági Kapcsolatok Állami Bizottsága (GKESZ) keretében felügyelő Mérnöki Főosztály (GIU) 1960. februárban jelentésben számolt be Alekszej Kosziginnek, a Szovjetunió Minisztertanácsa helyettes elnökének „a Szovjetunió és a szocialista országok közötti, haditechnikával és más védelmi jellegű kérdésekkel kapcsolatos tudományos-műszaki együttműködésről és műszaki segítségnyújtásról”.⁶³ A GIU kifogásolta a titkos katonai és hadiipari információk ellenőrizetlen, párhuzamos áramlását az Állami Tudományos és Műszaki Bizottságon, a Szovjetunió

⁶¹ MNL OL M-KS 288. f. 5/243/1. ó. e. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1961. szeptember 8-i zárt üléséről. 1–3. Idézet: 2.

⁶² Személyi rész; a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1017/1961. (IX.14.) számú határozata. *Magyar Közlöny*, 1961/65. sz. 484.

⁶³ A jelentés megállapításaival egyetértett a szovjet Honvédelmi Minisztérium, a Repüléstechnikai Állami Bizottság, a Rádióelektronikai Állami Bizottság, a Haditechnikai Állami Bizottság és a Hajógyártási Állami Bizottság is.

Tudományos Akadémiáján, a Szovjetunió Kapcsolattartó Minisztériumán, Tengerészeti Minisztériumán, Belügyminisztériumán, Egészségügyi Minisztériumán, Felső- és Középfokú Műszaki Oktatás Minisztériumán keresztül. A GIU súlyosan egyoldalúnak ítélte az információáramlást: „a Szovjetunió haditechnika terén elért tudományos-műszaki eredményeinek és a gyártással kapcsolatos tapasztalatainak szocialista országoknak történő átadására” korlátozódik, miközben egyes tagországok az információ gyakorlati hasznosítására nem is képesek. A GIU GKESZ az ellenőrzés hatékonyságának növelése és központosítása érdekében saját ellenőrzése alá kívánta vonni a civil tudományos-műszaki együttműködéssel kapcsolatos munkát is, és a sokszereplős, többoldalú KGST-konzultációkat pedig kétoldalú – a Szovjetunió és az érdekelt szocialista ország közötti – együttműködésre korlátozta volna. A javaslat heves ellenállást váltott ki az Állami Tervbizottságnál és az Állami Tudományos és Műszaki Bizottságnál (GNTK) is. A kérdésben végül az SZKP KB 1960. október elején úgy döntött: nem szükséges változtatni a szocialista országok közötti tudományos-műszaki együttműködés koordinációjának szervezetén.⁶⁴ Egy évvel később mégis átszervezésre került sor: 1961-ben a GNTK átalakult a Szovjetunió Minisztertanácsának a Tudományos Kutatási Munkát Koordináló Állami Bizottságává (GKKNIR). Graham szerint azonban hiába rendelkezett a bizottság széles hatáskörrel, nem tudta hatékonyan segíteni az új technológiák beszerzését és elterjesztését.⁶⁵

1965-ben aztán visszaállították a korábbi központi minisztériumi struktúrákat, és ennek részeként törvénnyel hozták létre a „Tudomány és Technika Állami Bizottságát” (más fordításban Tudományos és Technológiai Állami Bizottság, GKNT) a tudománypolitika központi szerveként. Egy 1966-os MTA-s tanulmányútról szóló beszámoló szerint a GKNT „tudományszervezési munkájában a tudományszervezés előbbi bürokratikus, formális, adminisztratív eszközei helyett előtérbe lép a tudósok legszélesebb köreire támaszkodó,

⁶⁴ Irina Bisztrova: *Szovjetszko vojenno-promüslennyüj kompleksz: problemü szta-novlenyija i razvityija (1930–1980-e godü)*. Moszkva: IRI RAN, 2006. 333–335.

⁶⁵ Graham: *Science in Russia and the Soviet Union*, 181.

tudományos alapokra helyezett tudománypolitikai koncepciók kidolgozása és azoknak a tudomány tekintélyével való érvényesítése”. Irányító hatásköre a tudományos akadémiára is kiterjedt, ugyanakkor az akadémia nagyobb önállóságot élvezett, mint más alárendelt (állami) szervek. A GNTK törvényben rögzített feladata az egységes össz-szövetségi szintű tudománypolitika kidolgozása és megvalósítása. Eszerint főbb feladatai: „a tudomány és technika fejlesztését szolgáló főirányok meghatározása; az ágazatközi tudományos műszaki problémák megoldásának a megszervezése; a tudományos kutatások hatékonyságának az emelése; a tudomány és technika eredményeinek az elősegítése; a tudományos műszaki tájékoztatás megszervezése; a tudomány és technika eredményei népgazdasági hasznosításának ellenőrzése; a tudományos műszaki együttműködés kiépítése külföldi országokkal”. Mindezek megvalósítása érdekében a GKNT:

- az akadémiával és a minisztériumokkal együttműködve kidolgozza a műszaki és tudományos fejlesztés fő irányait;
- meghatározza az akadémia intézetek és az egyetemek számára az alapkutatási feladatokat, kijelöli e kutatások alkalmazási területeit, és megszervezi azok népgazdasági hasznosítását;
- felügyeli és szervezi a külföldi országokkal és nemzetközi szervezetekkel való tudományos-műszaki kapcsolatokat;
- az akadémiával és a Felsőoktatásügyi Minisztériummal együttesen megszabja a tudományos utánpótlás-nevelés irányait;
- az Állami Tervbizottsággal és a Pénzügyminisztériummal egyetértésben dönt a tudományos fejlesztések költségvetési és beruházási előirányzatairól és azok szétosztásáról.

A GKNT politikai súlyát jól mutatta, hogy annak elnöki tisztét a Minisztertanács egyik elnökhelyettese töltötte be. A bizottság elnökhelyetteseit és tagjait a kormány nevezte ki. A bizottság saját apparátussal is rendelkezett, de feladatait társadalmi alapon működő tudományos tanácsok, műszaki bizottságok segítségével

látta el.⁶⁶ Egy évtizeddel későbbi adatok szerint e tanácsok és bizottságok tevékenységében mintegy 5500 személy vett részt, köztük 160 akadémikus, több mint 1000 tudományok doktora és mintegy 1600 kandidátus. Maga a 70 tagú GKNT évente legfeljebb egyszer vagy kétszer ült össze, operatív vezetését a hetente tanácskozó, 20 tagú Kollégium látta el.⁶⁷

Graham szerint ugyanakkor jelentősen rontotta a munka hatékonyságát a GKNT és a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának állandó rivalizálása. A később kialakult *modus vivendi* szerint aztán az akadémia az alapkutatásokra koncentrált, az állami bizottság pedig a technológiapolitikára és a technológiatranszferre.⁶⁸ A GKNT jelentéseiben nyilvánvalóan a nemzetközi kapcsolatok sokszoros megtérülésének kimutatásában volt érdekelt: 1967-ben például külföldi utakra 2,5 millió rubelt költöttek, az azokból – vélhetően közvetlen származó – hasznot pedig 240 millió rubelben határozták meg. E tanulmányutak ugyanakkor a résztvevők gyenge idegennyelv-tudása miatt nemegyszer csak a „szokásos turistautak” voltak a GKNT egy 1969 belső jelentése szerint. Az 1970-es évektől aztán a kiutazók politikai megbízhatósága mellett kiemelt figyelmet kapott nyelvi kompetenciáik fejlesztése is.⁶⁹

Kitáruló lehetőségek – az OMFb első évei

Az OMFb tényleges megszervezése gőzerővel indult meg 1961 októberében. A vélhetően Sebestyén János által összeállított kormányelőterjesztés nem maradt ránk, csak az MSZMP KB Államgazdasági Osztályának, illetve Ipari és Közlekedési Osztályának közösen összeállított megjegyzései a tervezethez. A pártközpont kritikáinak két fő vonulata volt. Egyrészt az OMFb ne gyakoroljon elvi irányítást minisztériumok felett, a bizottság ne foglalkozék a műszaki fejlesztést érintő tervezési, pénzügyi és szervezeti

⁶⁶ Tőkés Ottó: A szovjet tudományos élet irányításának új vonásai. *Magyar Tudomány*, 12. évf. [74] (1967), 1. sz. 50–52. Idézetek: 50–51., 51.

⁶⁷ Cocks: *Science Policy*, 37–38.

⁶⁸ Graham: *Science in Russia and the Soviet Union*, 181.

⁶⁹ Autio-Sarasmo: *Knowledge through the Iron Curtain*, 70.

kérdésekkel, valamint ne helyezték felügyelete alá a találmányi hivatalt és a szabványügyi hivatalt. Másrészt feleslegesnek ítélték, hogy az OMFB képviselőt kapjon a kormány Gazdasági Bizottságában, az Atomenergia Bizottságban vagy az Országos Ásványvagyon Bizottságban, mert nem a közvetlen megvalósítás a feladata. Az OMFB fő célját abban látták a véleményezők, hogy az koncepciókat és ajánlásokat dolgozzon ki a népgazdasági tervezés számára: a bizottság „akkor tudja a műszaki fejlesztés ügyét kellően előbbre vinni, ha a műszaki kérdésekhez értő szakemberek alkotókészségét összpontosítják olyan műszaki irányelvek kidolgozására, amelyek a népgazdaság fejlesztését, terveit megalapozzák” – szöveg az összegzés.⁷⁰

Az átdolgozott előterjesztést apróbb technikai módosítások után 1962. január 25-én el is fogadta a kormány.⁷¹ A január 27-i dátummal kiadott kormányhatározat a Minisztertanács tanácsadó szerveként határozta meg az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságot, amely „tudományosan megalapozott, a legkorszerűbb technika és a gazdaságosság követelményeit kielégítő elképzeléseket és fejlesztési irányelveket (konceptiókat)” dolgoz ki a műszaki fejlesztési feladatok megoldására. Az OMFB-től a több gazdasági ágazatot átfogó műszaki problémák feltárását várták, és külön le is szögezték: „Az OMFB nem a műszaki fejlesztés adminisztratív szerve.” A „magyar GNKT” tehát – a szovjet mintával ellentétben – államigazgatási, hatósági feladatokat nem kapott. Fő feladatait az alábbiakban rögzítette a kormányhatározat:

- fejlesztési irányelvek kidolgozása a távlati népgazdasági tervekhez;
- javaslatok összeállítása a műszaki fejlesztés meggyorsítása érdekében;
- kormányzati előterjesztések véleményezése;

⁷⁰ MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1960/47. ő. e. Megjegyzések az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság szervezetével és működésével kapcsolatos előterjesztéshez. 1961. október 17. 336–339. Idézet helye: 337.

⁷¹ MNL OL XIX-A-83-a 224. sz./1962. Jegyzőkönyv a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány 1962. január hó 25-i üléséről. 7.

- vizsgálja a nemzetközi, főként szocialista műszaki fejlesztési tapasztalatokat;
- elemzi és értékeli a világ új tudományos és műszaki eredményeit.

Az OMFB kapta továbbá feladatul a műszaki és tudományos tájékoztatás országos irányítását, ezért irányítása alá rendelték az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárat (OMIKK). A bizottság munkáját azzal kívánta orientálni, hogy a határozat előírta: az OMFB munkatervébe elsősorban az Országos Terhivatal által kijelölt témákat kell felvennie. A 35-45 főből álló OMFB-t elnök irányította, illetve az elnökből és helyetteseiből és további 4-5 főből álló elnökség. A szervezet feladatait témabizottságok (munkabizottságok, munkacsoportok) révén kellett elvégezze, a közreműködő szakemberek díjazásáról az OMFB elnöke dönthetett. A szakmai függetlenség komoly biztosítékát jelentette a kormányhatározat azon pontja, miszerint az OMFB szakértői „e minőségükben állásfoglalásukat legjobb tudásuk és tudományos meggyőződésük szerint, munkáltatójuktól és felügyeleti szervüktől függetlenül alakítják ki”. A bizottság napi működését az Irodának kellett biztosítania. A kormány elrendelte ágazati szakmai műszaki tanácsok megszervezését is, amelyek adaptálják az OMFB javaslatait, koncepcióit adott ágazat számára, figyelemmel kísérik az irányelvek megvalósulását az adott ágazatban.⁷²

A kormány egyidejűleg kiadott egy a hivatalos közlönyben meg nem jelenő, titkos határozatot is. Ebben rendelkezett az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság tagságának kiválasztásáról: a tervhivatal egyik elnökhelyettesét jelölhette az OMFB egyik elnökhelyettesének, valamint további egy műszaki szakembert; a Magyar Tudományos Akadémia egyik elnökhelyettesét jelölhette a másik OMFB elnökhelyettesnek, valamint további négy akadémikust bizottsági tagnak; hét miniszter (a kohó- és gépipari, a nehézipari, a könnyűipari, az élelmészeti, a földművelésügyi, az építésügyi, valamint a közlekedés- és postaügyi miniszter) javasolhatta egy-egy

⁷² MNL OL XIX-A-83-a 224/1. sz./1962. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1003/1962. (I. 27.) sz. határozata. 20–25.

miniszterhelyettesét OMFB-tagnak; továbbá a Szakszervezetek Országos Tanácsának egy titkárát, illetve a METESZ Elnökségének két tagját lehetett jelölni az OMFB-be. Az OMFB önállóan gazdálkodhatott, központi irodája 25 főt alkalmazhatott. A tervhivatalnak pénzügyi keretet kellett elkülönítenie az OMFB által javasolt fejlesztések megvalósítására, mintatermékek beszerzésére. A titkos kormányhatározat megvizsgálni rendelte, hogy az Országos Találmányi Hivatal, a Magyar Szabványügyi Hivatal és az Országos Mérésügyi Hivatal felügyeletét át kell-e adni az OMFB-nek.⁷³

A bizottság 1962. március 9-én tartotta alakuló ülését, amelyen Fock Jenő miniszterelnökhelyettes is beszédet tartott. A jegyzőkönyv nem szó szerinti összefoglalója szerint Fock kifejtette: „Az OMFB munkaterve szerteágazó, sok kérdéssel foglalkozik, de az abban felsorolt feladatok mégis kevésnek tűnnek számban és horderőben ahhoz képest, amelyet ezzel a bizottsággal el akarnak végeztetni. [...] ügyelni kell arra, hogy [ne] érkezzenek a bizottsághoz ömlesztve a feladatok, hanem megfelelő súlyponti képessé válasszák ki a legfontosabbakat és legsürgősebbeket, a feladatok száma pedig ahhoz képest szaporodjék, ahogyan az OMFB egyes szervei és munkamódszere a tapasztalatok alapján megszilárdulnak. Az OMFB kis apparátussal dolgozik, és ez helyes, mert az apparátus növelése mindig a bürokratikus jelenségek fokozódásának veszélyével jár. [...] A bizottság egyes tagjai nem tárcaképviselők, a bizottságban nem munkáltatójukat vagy felügyeleti szervüket, hanem a műszaki fejlesztés ügyét képviselik, és állásfoglalásukat legjobb tudásuk és szakmai meggyőződésük alapján alakítsák ki” – szöveg Fock bátorítása.⁷⁴

Az OMFB teljes névsora csak később, a Magyar Tudományos Akadémia 1962. évi almanachjában jelent meg. (Lásd a *Függelékben*.) A névsort tanulmányozva jól látható, hogy a kormányrendeletben rögzített elveknek megfelelően történt a kiválasztás, de összességében túlsúlyba kerültek az akadémiai-egyetemi-kutatói

⁷³ MNL OL XIX-A-83-a 224/1. sz./1962. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3023/1962. sz. határozata. 26–28.

⁷⁴ MNL OL XIX-A-41-a 23. doboz, Jegyzőkönyv készült az OMFB 1962. március 9-én d.u. 15 órakor a bizottság székházában (Budapest, Akadémia utca 17.) tartott első üléséről. Idézetek: 3.

szféra képviselői. A személyi folytonosságot és bizonyos módon a technokrata összetartást mutatja, hogy az 1955-ben létesített Országos Műszaki Fejlesztési *Tanács* és az 1962-ben alakult Országos Műszaki Fejlesztési *Bizottság* tagságában 8-10 fős átfedés van – azaz a 47 fős új testület ötöde majdnem egy évtizede ügködött a hazai műszaki fejlesztés, kutatás-fejlesztés előmozdításán.

Az első OMFB Elnökségi ülésre 1962. március 14-én került sor, ahol áttekintették az OT Műszaki Titkárságtól átvett ügyeket, kijelölték az éves feladattervből a legsürgősebb tennivalókat, és elfogadták a témabizottságok ügyrendjét. Az 1962. szeptemberi plenáris bizottsági ülés számára készült beszámoló szerint fél év alatt megalakult 4 állandó bizottság – a korrózióvédelmi, az automatizálási, a dokumentációs, valamint a műszaki-tudományos film bizottság. Az éves feladatterv 120 főtéma kidolgozását írta elő, ehhez szeptember 1-ig 72 témabizottság alakult meg több mint 700 külső szakértő bevonásával; 24 tanulmány készült el, ebből az OMFB Iroda tizenegynek a konzultációját szervezte meg. A témák széles perspektívájának és átfogó megközelítésének illusztrálására érdemes idézni például az energiagazdálkodás területének fő témáit: a hazai külszíni szénbányászat fejlesztésének irányai; a kőolaj és földgáz vegyipari és energetikai hasznosítása; egy dunai vízierőmű megépítésének szükségessége és gazdaságossága; Magyarország geotermikus adottságainak kiaknázási lehetőségei; a háztartások hőszükségletének országos ellátása; a különböző energiahordozók felhasználásának gazdaságossága a fontosabb fogyasztói csoportoknál; irányelvek az importálandó energiahordozók kiválasztására.⁷⁵

Az OMFB első évről szóló terjedelmes beszámoló 1963. március elején került a kormány elé. Ebben Kiss Árpád elnök elsőként bemutatta a koncepciókidolgozás menetét: 120 tanulmány kidolgozása kezdődött meg a témabizottságokban (1200 külső szakértővel), ebből 1962 folyamán 45-öt vitattak meg az érintett szakterületek. 1963. februárig 7 téma jutott el az utolsó fázisig, de azok OMFB kibővített elnökségi ülése vagy plenáris ülése általi jóváhagyása még

⁷⁵ MNL OL XIX-A-41-a 6. doboz, Előterjesztés az OMFB plenáris üléséhez: Beszámoló az OMFB eddigi tevékenységéről. 1962. szeptember 10.

nem történt meg, így még nem tudták átadni a tervhivatalnak. (E témák között találjuk például a külszíni bányászat fejlesztését, a Budapestre vezető főútvonalak egységes fejlesztését vagy éppen az építőipar gépesítését.) Az elnök megítélése szerint a kis létszámú hivatali apparátussal, de nagyszámú külső szakértő bevonásával színvonalas tanulmányokat sikerült előkészíteni. Mivel azonban a szakértők mellékállásban foglalkoznak csak a tanulmányokkal, ezért Kiss nem látta reálisnak, hogy a tervekészítés napi operatív döntéseihez szolgáljanak információkkal. A témabizottságok mellett a már fentebb említett állandó bizottságok szerepét emelte ki, amelyekből újabbak szervezése is megkezdődött: a gépipari technológiákra, az anyagmozgatásra vagy az energiahordozók optimális elosztására. Több még nem is véglegesített koncepciót az államigazgatás már nemzetközi tárgyalásoknál is felhasznált: például az alumínium távlati felhasználásának lehetőségeiről szóló munka a szovjet–magyar alumíniumipari együttműködési egyezmény megalapozását szolgálta. A témabizottságok munkájának eredményét nemcsak koncepciók átadásával hasznosították, hanem műszaki tanácsadó szolgálat és mintaüzemek létesítésével (például a korrózióvédelem területén). Az elnök ugyancsak kívánatosnak ítélte az OMFB részvételét a KGST-ben mind több területet érintő gyártásszakosítási tárgyalásoknál. Éppen a nemzetközi specializáció miatt tartotta szükségesnek a szabványügyi hivatal alárendelését az OMFB-nek. A kormányúléseken a tervhivatal elnöke (Ajtai Miklós) és maga Kádár János kormányfő is elismeréssel nyilatkozott a bizottság munkájáról, így az OMFB megkapta a felhatalmazást az Országos Szabványügyi Hivatal átvételére, valamint a KGST-tárgyalásokba való közvetlen bekapcsolódásra.⁷⁶ További lépésként 1963. április 1-jétől az OMFB büdzséje önálló fejezetként jelent meg a magyar állami költségvetésben.⁷⁷

⁷⁶ MNL OL XIX-A-83-a 256. sz./1963. Jegyzőkönyv a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1963. március hó 7-i üléséről; Előterjesztés a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányhoz: az OMFB elnökének jelentése az OMFB működéséről a 3023/1962. sz. kormányhatározat 10. pontjában foglaltaknak megfelelően. 1963. február 28.; A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2005/1693. (III.10.) sz. határozata az OMFB munkájáról. 9–10., 42–43., 45–62.

⁷⁷ MNL OL XIX-A-83-b 0047/1963. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3110/1963. sz. határozata. 1963. április 1. 2.

Bizonyos értelemben akár szimbolikus térfoglalásnak is tekinthető, hogy az OMFB első székhelye Budapest belvárosában, az Akadémia utca 17-ben volt, amely az 1950-es években az állampárt központi apparátusának és vezetőségének adott helyet (beleértve Rákosi Mátyás első titkárt is). Visszaemlékezésekből és levéltári forrásokból egyaránt az szűrhető le, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság működése megmozgatta a mérnöktársadalmat, újabb és újabb kezdeményezéseket indukált, tudományos és szakmai vitákat generált. A korabeli szaksajtóban nem nehéz olyan közleményeket találni, amikor egy-egy újabb OMFB-albizottság létrejöttéről számolnak be. Csak egyetlen példaként: 1963 végén a *Híradástechnika* című lap közölt beszámolót a színestelevízió-rendszerek (PAL, NTSC, SECAM) londoni összehasonlító bemutatásáról – a BBC Designs Department anyagai alapján. A Magyar Televízió és a Magyar Posta foglalkozott ugyan a színes televíziózás távlataival, de az OMFB frissen megalakított Színes TV Albizottságától várta a magyarországi fejlesztési irányok kimunkálását.⁷⁸ A szakbizottságok és munkabizottságok ontották az elemző tanulmányokat, amelyek beépültek a minisztériumi döntéshozatalba. Bódy Zsombor idéz olyan interjút, ahol a későbbi földgáz-program kapcsán arról beszélnek a kőolaj- és gázipari tröszt szakemberei, hogy a tervhivatalt és a politikai vezetést az OMFB szakanyagainak segítségével lehetett rávenni új fejlesztések megindítására.⁷⁹

A bizottság folyamatos expanzióban volt. A korábbiakban említett OMFB Automatizálási Állandó Bizottság 1964-től dolgozott kormányzati felkérésre a magyar műszer- és automatikaipar távlati fejlesztési koncepción, illetve az automatizálási koncepción. Év végén a kormány Gazdasági Bizottsága elé terjesztettek négy részkoncepciót: kutatás, digitális technika, az igazgatás automatizálása, az automatizálás problémái felhasználói oldalról. 1964 folyamán az OMFB átvette a tudományos akadémiaától a frissen alakult Automatizálási Kutató Intézetet, amelynek létszámát 1965 tavaszára

⁷⁸ Simon Gyula: Színes televízió rendszerek összehasonlításának bemutatása Londonban. *Híradástechnika*, 14. évf. (1963), 6. sz. 222–226.

⁷⁹ Bódy: Technokrata transznacionálé, 129.

60-ról 145 főre növelte. Az OMFB Elnöksége számára készült beszámoló az intézet legfőbb elméleti feladatának a „nemzetközi fejlődés interpretációját” nevezte, azaz az ígéretes kutatási területek kiválasztását. Az intézet koordinálta az automatizálás gazdasági hatékonyságával kapcsolatos KGST kutatásokat is. A Gazdasági Bizottság 1964-ben például az OMFB-re bízta a Budapest levegőszennyezettségének csökkentését célzó program kidolgozását, és ősszel az OMFB tanulmányra alapozva adta ki határozatát a cselekvési programról.⁸⁰

1964 végén az MSZMP Központi Bizottsága döntött a gazdaságirányítási rendszer felülvizsgálatáról és annak korszerűsítését célzó javaslatok kidolgozásáról. Ennek érdekében 11 szakmai területen alakult operatív bizottság, amelyek egyike kifejezetten a műszaki fejlesztés problémáit vizsgálta. 1965. májusára el is készült „A gazdasági mechanizmus hatása a műszaki színvonal emelésre az iparban” című kritikai helyzetelemzés. A tanulmányt, amelynek csak az összefoglalója 40 oldalt tesz ki, 1965. szeptemberben az OMFB plenáris ülése is megvitatta, és egyetlen bizottsági tag akadt csak, aki politikai aggályokat fogalmazott meg. Szekér Gyula nehézipari miniszterhelyettes attól óvott, hogy a „tervezőgazdálkodás alapjait veszélyeztető, túlzó, reformista törekvésekbe” sodródjon az OMFB. Nincs lehetőségünk részleteiben ismertetni a kritikai elemzést, de már annak tartalomjegyzéke is felvillantja, hogy a műszaki szakemberek mely területeken ítélték legsúlyosabbnak az akadályokat: a tervirányítással kapcsolatban – „A mennyiségi szemlélet hatása a műszaki fejlődésre”, „A piac funkcióinak elsorvadása és a kötött gazdálkodás”; az árrendszer és piaci viszonyok tekintetében – „A műszaki fejlesztés követelménye az árakkal szemben”, „A vállalatok monopolhelyzetének hatása a műszaki fejlesztésre” stb. A tanulmány drámai erővel mutatott rá a változtatás szükségességére: Magyarország számára „nincs más út, mint egyre növekvő mértékben ipari vagy mezőgazdasági eredetű késztermékeket exportálni, de ezt a világpiac csak akkor veszi fel, ha termékeink színvonala kielégíti a világpiaci követelményeket. [...]”

⁸⁰ MNL OL XIX-A-41-a 7. doboz, Jegyzőkönyv az OMFB Elnökségének 1965. április hó 28-i üléséről az OMFB székházában.

Teljes mértékben igazuk van azoknak a gazdasági vezetőinknek, akiknek véleménye szerint műszaki színvonalunk emelése ma egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb teendőnk.”⁸¹

Az OMFB elemzése nemcsak hogy eljutott a legfelsőbb döntéshozókhoz, hanem annak megállapításai beépültek az állampárt érvrendszerébe. Az MSZMP KB 1965. november 18–20-i határozatai a gazdasági reform legfontosabb céljai közé sorolták a műszaki fejlődés fokozását. A reformmunkálatokat irányító MSZMP Gazdasági Mechanizmus Bizottság 1966. januárban elfogadta az OMFB egy másik tanulmányát is („A műszaki fejlesztés állami irányításának és finanszírozásának módszerei”), amelynek alapján részletesen kidolgozott intézkedéscsomagot rendelt. Ezt 1966. májusra állította össze az OMFB – immár szabályozási javaslatokkal együtt. A javaslat foglalkozott a kutató-fejlesztő munka koncentrációjával, a nemzetközi műszaki kapcsolatokkal, a termékek tipizálásával, a szabványosítással, a műszaki szakemberek bérezésével és továbbképzésével, a vállalatok kockázatvállalásával vagy a műszaki fejlesztés finanszírozásával is.⁸² A sikeres műszaki fejlesztés legfőbb kívánalmi beépültek az Új Gazdasági Mechanizmus szabályozórendszerébe, a bürokratikus akadályok döntő többségét lebontották.

Az 1967 tavaszi országgyűlési választások után megalakuló, április 14-én megválasztott, Fock Jenő vezette új kormányban immár kormánytagként foglalhatott helyet Kiss Árpád, az OMFB elnöke.⁸³ 1967. májusban megszüntették az egy évtizede működő Tudományos és Felsőoktatási Tanácsot, és feladatainak egy részét a továbbiakban az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottságnak kellett ellátnia – így például az államilag finanszírozott műszaki kutatások

⁸¹ MNL OL XIX-A-41-a 23. doboz, Jegyzőkönyv az OMFB 1965. szeptember 14-én d.u. 14 órai kezdettel a bizottság székházában tartott plenáris ülés vitájáról; A gazdasági mechanizmus hatása a műszaki színvonal emelésére az iparban. 1965. május. Idézet: 40.

⁸² MNL OL M-KS 288. f. 23. cs. 1966/48. ó. e. A műszaki fejlesztés gazdaságirányításunk új rendszerében. 1966. június.

⁸³ Az Országgyűlés 5/1967–1971. sz. határozata a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megválasztásáról. *Magyar Közlöny*, (1967), 25. sz. (1967. április 19.) 484.

koordinálását.⁸⁴ Majd 1967 szeptemberében a kormány módosította az OMFB 1962-ben kiadott statútumát, és újabb feladatokkal bízta meg a bizottságot. Az OMFB felhatalmazást kapott, hogy a gazdasági irányítási, tervezési, pénzügyi és ellenőrzési módszereket felülvizsgálja a műszaki fejlesztés szempontjából, és javaslatokat tegyen a kormánynak a változtatásokra. A bizottság szerepet kapott a licenc és know-how vásárlások elemzésében (a Külkereskedelmi Minisztériummal közösen), valamint a magyar szabadalmak és technológiák külföldi értékesítése tapasztalatainak vizsgálatában. Feladatait immár nem csak munkacsoportok és munkabizottságok révén látta el, hanem a nagyobb projektekre külön programirodákat hozhatott létre, valamint szerződéses alapon kutatóintézeteket is működtethetett. Kiemelt népgazdasági érdek esetén az OMFB elnöke kérhette bármely szakminisztertől, hogy a fennhatósága alá tartozó vállalat vagy kutatóintézet leszerződjön az OMFB-vel az általa megrendelendő szolgáltatás (kutatás) elvégzésére. Működési költségeit és programjait az OMFB nemcsak költségvetési támogatásból finanszírozhatta, hanem a vállalatok által befizetett műszaki fejlesztési hozzájárulás egy része felett is diszponált.⁸⁵

Az OMFB tehát az 1960-as évek végére egyértelműen a magyarországi technológiapolitika központi szereplőjévé vált. Ennek számos előnyére rámutattunk a fentiekben, de árnyoldalairól is említést kell tenni. Az OMFB ugyanis agresszíven rátelepedett egy sor fontos külföldi beszerzésre, nemegyszer az iparvállalatok érdekeivel és igényeivel is szembe menve, a Sebestyén és köre által preferált nyugati cégektől rendeltek gépeket, rendszereket. Nem véletlen persze, hogy a nagy nyugati cégek a korrupciótól sem riadtak vissza, mert tudták – aki elsőnek jut be az addig elzárt szocialista piacra, az talán behozhatatlan előnyre tesz szert

⁸⁴ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1010/1967. (V. 28.) számú határozata a Tudományos és Felsőoktatási Tanács megszűnéséről és feladatainak ellátásáról. *Magyar Közlöny*, 1967/33. sz. 1967. május 28. 301–302.

⁸⁵ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1027/1967. (IX.3.) számú határozata. *Magyar Közlöny*, 1967/59. sz. 1967. szeptember 3. 434–436. A vállalatokat 1959-től kötelezték műszaki fejlesztési alap (MÚFA) elkülönítésére, majd 1961-től Központi Műszaki Fejlesztési Alapot is létrehozta (KMÚFA). Biegelbauer: *130 Years of Catching Up With the West*, 84.

a versenytársakkal szemben.⁸⁶ A Siemens magyarországi helyzet-előnyét és kiemelt szerepét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a nyugatnémet vállalat 1973-ban műszaki tudományos együttműködési keretmegállapodást írt alá az OMFB-vel, és közös bizottságot állítottak fel – magyar részről Sebestyén János vezetésével. E bizottságban helyet kaptak azok a magyar vállalatok is, amelyek Siemens technológiákat használtak.⁸⁷

Az OMFB további térnyerését egy sajnálatos tragédia akadályozta meg: 1970 nyarát, 52 évesen autóbalesetben elhunyt Kiss Árpád, a bizottság elnöke. Az OMFB irányítását Ajtai Miklós miniszterelnök-helyettesre bízták, aki azonban az egyéb kormányzati feladatai mellett alig foglalkozott a bizottsággal. Sebestyénnek és a másik két elnökhelyettesnek (Bartos István építőmérnök és Osztrovski György vegyész mérnök) így még nagyobb tér nyílt az önálló cselekvésre, ugyanakkor az OMFB hátrébb szorult a kormányzati struktúrában.⁸⁸ A bizottság ezekben az években nyerte el végső elhelyezését is: Budapest belvárosában, az akkori Martinelli téren épült számára hétemeletes irodaház 1969 és 1972 között (Szabó István és Jakab Zoltán tervei alapján), amelyet 2003-as megszüntetéséig használt.

Összegzés – a technológiapolitika határai

A magyar tudomány- és technológiapolitika tágabb kontextusba helyezése, modelljének nemzetközi összehasonlítása (a szocialista blokkon belül és kívül) további kutatásokat igényel. A tanulmányunkban bemutatott új levéltári bizonyítékok árnyalják és megerősítik Kalmár Melindának a szovjet rendszer hatalomtechnikájának átalakulására és Bódy Zsombornak a technokraták térnyerésére vonatkozó koncepcióját. Az bizonyosan leszögezhető, hogy az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság lyukat ütött

⁸⁶ Borvendég: *Mesés kémjátszmák*, 149–176.

⁸⁷ Frisnyák Zsuzsa – Klement Judit: *A Siemens története Magyarországon, 1887–2017*. Budapest: Siemens Zrt., 2017. 138. A GKNT 1971 őszén írt alá külön megállapodást a Siemensszel. A Siemens szovjet kapcsolatairól és a GKNT-vel való együttműködéséről lásd: Autio-Sarasmó: *Knowledge through the Iron Curtain*, 75–77.

⁸⁸ Sebestyén: *Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) története*, 49.

az állami tervezés és gazdaságirányítás monolit rendszerén, és egy kulcsfontosságú területen jutott nagyobb beleszóláshoz a vállalati-akadémiai-civil szféra. A magyarországi döntéshozók kezdetben mechanikusan másolni igyekeztek a szovjet modellt, majd az Állami Tudományos és Műszaki Bizottság (GNTK) példájából kiindulva egy annál lényegesen hatékonyabb struktúrát hoztak létre. Paradox módon a magyar bizottság talán azért lehetett sikeresebb, mert nem terhelték túl államigazgatási feladatokkal, és nem tagozták be a bürokratikus tervezési folyamatba – úgy is mondhatnánk: szabadabban szárnyalhatott.

Amint láttuk, a mérnöktársadalom a Nagy Imre-féle „Új szakasz” olvadásának köszönhetően már 1955-ben elérte, hogy külön állami szervezet foglalkozzék a technológiapolitikával. Az első szervezeti forma, a fejlesztési tanács sem a műszakiak, sem az államapparátus reményeit nem váltotta be. Az METESZ, a tudományos akadémia és a minisztériumi kutatóintézetek ugyanakkor az 1950-es évek második felében mindvégig napirenden tartották a kérdést, egészen addig, amíg a megszilárduló Kádár-rendszer létrehozta az OMFB-t. Talán nem belemagyarázás a „műszakiak” irányába tett engedményt összefüggésbe hozni a Kádár-kormány pacifikációs lépéseivel: a társadalom újabb fontos csoportját igyekezett ezzel megnyerni a szocialista rendszer támogatására. A műszaki fejlesztés kérdése rövidesen szoros összekapcsolódott a kádári vezetés egy másik fontos törekvésével, a fokozatos nyugati nyitással. A magyar műszaki értelmiség sem elégedett meg ugyanis a szocialista blokkon belüli tájékozódással, hanem friss nyugati szakirodalmat akart olvasni, a helyszínen kívánta tanulmányozni a korszerű technológiák bevezetését, és világkonferenciákon megvitatni az új tudományos eredményeket. A nyitás eredményeképpen gyorsan szaporodtak a nyugati kooperációs szerződések, a licencvásárlások, a műszer- és gépbeszerzések.⁸⁹ (A nyitás gyorsaságát és radikális

⁸⁹ Az osztrák-magyar vegyesvállalatokról és gazdasági együttműködésről lásd: Ágnes Pogány: Cooperation through the Iron Curtain: Economic Relations between Austria and Hungary after the Second World War. In: Gertrude Enderle-Burcel – Piotr Franaszek – Dieter Stiefel – Alice Teichova (eds.): *Gaps in the Iron Curtain: Economic Relations between Neutral and Socialist Countries in Cold War Europe*. Krakow: Jagiellonian University Press, 2009. 142–162.

jellegét jól mutatja, hogy 1967 elején egy komplett teherautómotor-gyár megvásárlásáról írt alá szerződést Magyarország a MAN–Renault–Ferrostaal konzorciummal. A motorgyár 1969. júliusban megkezdte a termelést.⁹⁰) Az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság közvetlen visszacsatolási lehetőséget biztosított a kutatói és termelői szféra számára.

Az persze más kérdés, hogy az OMFB lobbizása és tevékenysége összességében mennyit tudott javítani a magyar gazdaság technológiai színvonalán, versenyképességén. Biegelbauer idéz magyar adatokat, amelyek szerint a kutatás-fejlesztési kiadásoknak az GDP-hez viszonyított aránya az 1971. évi 2,48%-ról 1977-re 3,07%-ra emelkedett, majd lassan csúszott visszafelé – 1981-ben 3,0%-ra.⁹¹ Az 1980-as évek eleji magyarországi vizsgálatok azt mutatták, hogy hiába nőtt például a műszaki fejlesztési kiadásokon belül a licencvásárlásra fordított összegek aránya vagy a magyar–nyugati kooperációk száma, nem sikerült csökkenteni a „technológiai rést” (valójában inkább szakadékot).⁹² Önmagában egy korszerű technológia, egy nyugati gyárberendezés beszerzése semmilyen garanciát nem jelentett annak szerves beépülésére a magyar gazdaság szövetébe. Eklatáns példa a Bofors-Chematurtól 4 millió USD-ért megvásárolt TNT-gyár esete, amelyet 1980–82-ben a svéd cég épített meg, de az exportlehetőségek rossz felmérése miatt az Északmagyarországi Vegyiművek TNT-üzeme csak kapacitásainak 10–15%-át használta ki. Így az üzemet 1988-ban be kellett zárni.⁹³ Idézhetünk persze más, sikeres technológiai adaptációkat, de az önálló vállalati döntések állandó korlátozásával nem lehetett innovatív gazdaságot építeni. Ráadásul a beruházások szektorális aránytalanságait, a modern feldolgozóipar (híradástechnika, számítástechnika stb.) és a szolgáltatások elégtelen forrásellátottságát

⁹⁰ Germuska Pál – Honvári János: A közúti járműgyártás története Győrött 1945-től 1990-ig. In: Honvári János (szerk.): *Győr fejlődésének mozgatórugói*. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014. 65–74.

⁹¹ Biegelbauer: *130 Years of Catching Up With the West*, 88.

⁹² Török Ádám: A műszaki fejlődés irányzatai és a magyar illeszkedési lehetőségek. II. rész. *Iparpolitikai Tájékoztató*, 20. évf. (1983), 8. sz. 1–12. 6–7.

⁹³ Germuska Pál: Kutatás-fejlesztés és nyugati licenckek a magyar hadiiparban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 120. évf. (2007), 1. sz. 240.

és ebből eredő lemaradását semmilyen tudománypolitika nem ellensúlyozhatta.⁹⁴ Ehhez jött aztán még az 1970-es évek második felében a súlyosbodó magyar adósságválság, amelynek kezelése során a gazdaságirányítás a beruházások visszavágásával igyekezett megteremteni a költségvetés egyensúlyát. Ezzel pedig az 1980-as évek első felében éppen akkor apasztotta el az investíciókat, amikor a technológiaváltás felgyorsult, és új iparágak alakultak ki néhány év alatt.⁹⁵ E felvillantott adatok keserűen igazolják vissza az 1968-as reform előkészítése során az OMFBSZK szakértői által is papírra vetett állításokat, miszerint a műszaki fejlesztés, a kutatás-fejlesztés csak egyik fontos, de nem egyedüli hajtóereje a technológiai előrehaladásnak, a gazdasági növekedésnek.

⁹⁴ Az 1950 és 1975 közötti magyar beruházáspolitikai sajátosságairól lásd: Germuska Pál: Szocialista csoda? Magyar iparfejlesztési politika és gazdasági növekedés, 1950–1975. *Századok*, 146. évf. (2012), 1. sz. 47–78.

⁹⁵ Tamás Vonyó: War and Socialism: Why Eastern Europe fell behind between 1950 and 1989. *Economic History Review*, vol. 70 (2017), no. 1. 248–274. <https://doi.org/10.1111/ehr.12336>

Függelék: Az OMFB tagjai 1962-ben

Forrás: *A Magyar Tudományos Akadémia almanachja*. Budapest: Akadémiai, 1962. 403–405.

A Bizottság elnöke:

Kiss Árpád

A Bizottság elnökhelyettesei:

Hevesi Gyula akadémikus

Osztrovski György levelező tag

Sebestyén János mérnök

A Bizottság elnökségének tagjai:

Benedikt Ottó akadémikus

Geleji Sándor akadémikus

Horgos Gyula, a kohó- és gépipari miniszter első helyettese

Kolos Richárd, a Tudományos és Felsőoktatási Tanács főtítkára,
egyetemi tanár

Lévárdi Ferenc, a nehézipari miniszter első helyettese

A Bizottság tagjai:

Antos László, az Országos Tervhivatal főosztályvezetőhelyettese

Ács Ernő, a Távközlési Kutató Intézet igazgatója

Babos Zoltán élelmezésügyi miniszterhelyettes

Bakonyi Sebestyén Endre, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese

Balsay István egyetemi tanár, a Kohó- és Gépipari Minisztérium
Vaskohászati Igazgatóságának főmérnöke

Bognár Géza akadémikus

Bóhm István, a Műszeripari Kutató Intézet igazgatója

Csanádi György, az MTA levelező tagja

Dobos György, a Nehézipari Minisztérium Színesfémipari
Főosztályának vezetője

Erdey-Grúz Tibor akadémikus

Gillemot László, az MTA levelező tagja

Glass Tamás, a 43. számú Építőipari Vállalat főmérnöke

Gruber József, a Budapesti Műszaki Egyetem rektora

Gyönös Károly, az Élelmezésipari Minisztérium Konzervipari
Igazgatóságának főmérnöke
Hardy Gyula, a Műanyagipari Kutató Intézet igazgatója
Heller László akadémikus
Karádi Gyula, a külkereskedelmi miniszter első helyettese
Kas Oszkár, a Beloiannis Híradástechnikai Gyár főmérnöke
Keserű János földművelésügyi miniszterhelyettes
Korach Mór akadémikus
Kovács István, a Csepel Vas- és Fémművek vezérigazgatóhelyettese
Lettner Ferenc, Budapesti Műszaki Egyetem rektorhelyettese
Lévai András, az MTA levelező tagja
Mezey Barna, a Chinoin Gyógyszer- és Vegyészeti Termékek Gyára
főmérnöke
Somló György, a Vegyiműveket Tervező Vállalat igazgatója
Szabó János, építésügyi miniszterhelyettes
Szendrői Jenő, az Ipari és Mezőgazdasági Tervező Vállalat
főmérnöke
Szekér Gyula, nehézipari miniszterhelyettes
Széchy Károly, az MTA levelező tagja
Szili Géza, az MSZMP KB Ipari és Közlekedési Osztálya helyettes
vezetője
Takács Pál, a Magyar Szabványügyi Hivatal elnöke
Vajta László, az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt helyettes
vezérigazgatója
Valkó Endre, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek
Szövetsége főtítkára
Varga György, a Szakszervezetek Országos Tanácsa titkára
Vámos György, a Papíripari Kutató Intézet igazgatója
Vég László könnyűipari miniszterhelyettes
Winter Ernő akadémikus
Zentai Béla, a Műszaki és Természettudományi Egyesületek
Szövetsége elnökségi tagja